

Suflet oltenesc

2/1994

Semnează:

AL.I. AMZULESCU

reputat cercetător și exeget al folclorului românesc

AURELIAN I. POPESCU

prof.univ.doctor

GHEORGHE IORDACHE

cercet. șt.dr. la Centrul de Cercetări Socio-umane Craiova

VIORICA TĂTULEA

cercet. șt. la Muzeul de Etnografie Craiova

NARCISA ȘTIUCĂ

cercetător la Centrul Național al Creației Populare

NICOLAE PANEA

asist. univ. la Universitatea din Craiova

CARMEN PASCU

stud. la Universitatea din Craiova

PAUL-TEODOR PLEȘA

etnograf la Muzeul Satului București

PAUL NIȚOIU

profesor

MARIN BADEA

coregraf

CORNEL BĂLOSU

Sumarul:

• **IN MEMORIAM**

Domnul Profesor

• **PERSONALITĂȚI**

Savantul C.S. Nicolaescu-Ploșor

• **FOLCLOR**

Folclor românesc din sudul Dunării
(Bulgaria)

• **CULEGERI**

Folclor din Voicestu-Vâlcea

• **RADIOGRAFII ETNOGRAFICE**

Sărindarul de obște din Desa-Dolj

Concluzii la o cercetare de teren

Elemente de tradiție veche în producția
centrului ceramic Oboga

Unele precizări cu privire la problemele
legate de fântânile din Oltenia

Ambianța arhitectonică românească

Câteva aspecte privind simbolismul

"Janitor" al Caloianului

• **FOLCLOR COREGRAFIC**

"Panaghia"

• **DICȚIONAR**

Dicționar de obiceiuri oltenești

• **RESTITUTIO**

Medicină empirică

• **SEMNAL**

Mit și epopee

O carte fundamentală asupra
spiritualității românești

In memoriam

Zilele acestea am avut ocazia să răsfoiesc o antologie cu poezii din închisorile comuniste și, ca într-un tunel al timpului, am rememorat momentele când am ascultat pentru prima dată, acum vreo zece ani, recitată, o astfel de poezie. Ea îmi revela atunci o altă față a comunismului, mult mai puțin "luminoasă" decât aceea pe care o construiau de zor ideologii partidului și pe care o cântau pătimos barzi roșii. Era o lume a durerii, a umilirii, a înșinării a tot ce însemnase rezistență anticomunistă, dar și a speranței că acest calvar se va termina undeva. Dar ea îmi revela și o altă imagine a profesorului Aurelian I. Popescu. Ea îmi dezvăluia secretul palorii bolnave, profilul ascuțit de-odată al dascălului meu. Nu mai știu ce m-a surprins mai mult atunci, acea imagine nouă a istoriei neamului sau acea imagine nouă a profesorului.

Din cărți, din Ivasiuc, din Preda, aflasem câte ceva despre acel univers concentraționar, cu toate că ele păreau să sublinieze că ceea ce s-a întâmplat ar fi fost doar din vina lui Dej și că totul a fost trecător; orice revoluție își are sacrificiile ei.

Nicăieri nu se spune însă că la Aiud, la Canal, la Baia Sprie, la Gherla nu fuseseră întemnițați doar oameni, ci istoria neamului, literatura lui, credința lui.

Acest lucru l-am învățat eu la douăzeci de ani de la domnul profesor. De atunci am continuat să învăț câte ceva de la dânsul.

Dar poate cea mai emoționantă lecție a fost aceea despre satul românesc, acel sat în care dânsul se născuse, acel sat care-i dăduse neamului pe Eminescu, Brâncuși, Creangă, Rebreanu și mulți alții, acel sat care se opusese cooperativizării, acel sat care trăia agonia pricinuită de comunism și care aștepta ca lama buldozerului să-i scormonească țărâna cimitirului.

Lecția dânsului vorbea despre iubire și demnitate, căci folclorul asta însemna pentru domnul profesor; iubirea pentru tot ce făcuseră înaintașii, grija de a păstra aceste comori pentru a putea rămâne demni în ochii urmașilor.

Curând, însă, mi-am dat seama că folclorul mai înseamnă pentru dânsul și libertatea, spațiul de unde minciuna, ipocrizia și arbitrariul comunismului dispăreau. Poate și de aceea se întâlnesc, repetate cu obstinție, în lucrările dânsului ideile de libertate, dreptate, independență ("Războiul pentru independență în viziune populară", Craiova, 1976; "Ideea de unitate națională în viziune populară", Craiova, 1980 și "Ideea de libertate și dreptate în cântecul popular", Craiova 1988).

Poate și de aceea o însemnată latură a activității sale ca folclorist a cuprins efortul susținut pentru "apărarea" purității folclorului. În multe articole sau emisiuni radio a combătut așa-zisul folclor nou ("Conceptul de cântec nou") și tendința din ce în ce mai accentuată de falsificare a creației populare orale ("Falsificarea cântecului popular autentic"), tendință a ideologiei comuniste de a deforma o realitate încă refractară noilor transformări sociale.

DOMNUL PROFESOR

Dar în centrul activității sale de folclorist se situează preocuparea de a culege și interpreta sensurile cântecului bătrânesc ("Cântec vechi din Oltenia", Craiova, 1967, "Cântece bătrânești din Oltenia", Craiova, 1968, București 1970).

De altfel, în lucrarea "Ideea de libertate și dreptate în cântecul popular", lucrare care reia subiectul tezei de doctorat susținută în 1971 la Facultatea de Filologie a Universității din București, cu puțin timp înaintea introducerii avizului politic pentru un astfel de examen, domnul profesor încearcă o nouă clasificare a cântecului epic eroic, plecând de la realitatea istorică și socială a haiduciei.

Haiducia este văzută aici nu doar ca o formă de protest social tipică secolelor al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, ci ca o realitate istorică, existentă chiar și în antichitate, de unde și termenul lotru (lt. latrones).

Haiducia este văzută, rând pe rând, ca un fel de mișcare de guerilă orientată împotriva cotropitorilor, exprimând, astfel, dorința de libertate și de dreptate a neamului nostru.

Față de această „instituție” istorică, poporul pare să fi avut mereu sentimente bine conturate, fapt exprimat atât în documente administrative, dar și în creațiile populare.

De aceea, haiducia devine în discursul științific al domnului profesor ideea centrală și unitatea clasificatorie a cântecului epic.

Spre deosebire de celelalte sisteme de clasificare, și nu sunt puține, acesta are marele avantaj al consecvenței argumentației și al coerenței ei.

Adept, după cum se vede, al ideii că folclorul încorporează date, evenimente, aprecieri, interpretări privind istoria neamului, că este, într-un fel, o oglindă a acesteia în cazul unor specii, cum ar fi, de exemplu, cântecul epic eroic, domnul profesor întruchipează și încununează acea linie tradițională a folcloriștilor români, de la Densușianu la Caraman și Caracostea, Fochi și Bârlea.

Poate la fel de importantă este și activitatea didactică desfășurată de domnul profesor A. I. Popescu.

După transformarea Centrului de Istorie, Filologie și Etnografie al Academiei în Centru de Științe Sociale și Politice, domnul profesor a trebuit, "dosarul" o impunea, să părăsească domeniul cercetării pentru cel didactic, devenind cadru universitar la facultatea craioveană de filologie.

Ca student al dânsului, aceasta a însemnat, fără îndoială, o pot susține, un câștig, ce s-a materializat în descoperirea satului, în descoperirea tradițiilor, în descoperirea rădăcinilor.

Este periculos să vorbești în numele tuturor, dar pentru mine cursul dânsului a fost providențial, așa cum întâlnirea cu dânsul mi-a marcat viitorul.

De aceea pentru mine domnul A. I. Popescu rămâne mereu domnul Profesor.

NICOLAE PANEA

AURELIAN POPESCU

- repere biografice -

Născut la data de 24 martie, 1931, în comuna Jupânești, Gorj;

În 1950 absolvă Liceul pedagogic din Tg.-Jiu;

1950-1953 - învățător și profesor suplinitor de limba română la Școala Generală din Lunca Cernii, județul Hunedoara. În 1953 primește avizul de a urma cursurile unei facultăți;

Student al Facultății de Filologie - Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași între 1953-1957;

1957-1958 - Profesor și director la liceul din Hațeg până în 15 martie 1958, când este arestat de securitate, judecat și condamnat la zece ani închisoare de Tribunalul Militar Iași pentru activitate împotriva regimului comunist (motivul acuzării: participarea la sărbătorirea a 500 de ani de la înscăunarea lui Ștefan cel Mare, 1957, Iași și Putna);

1958-1964 - Deținut politic. A fost eliberat la data de 25 iunie, 1964 din închisoarea Gherla, în urma decretului de grațiere a deținuților politici;

1964-1966 - șomer;

1966-1975 - în 15 martie, 1966 este încadrat documentarist și apoi cercetător științific la Centrul de Istorie, Filologie și Etnografie din Craiova al Academiei;

1971. Susține teza de doctorat la Facultatea de Filologie a Universității din București. Încă nu se introdusese avizul politic;

1975-1979 - Lector dr. la I.C.P.P.D., Filiala Craiova;

1979 - Prin desființarea Institutului este încadrat ca lector dr. la Facultatea de Filologie a Universității din Craiova;

1990 - Profesor univ. dr. și decan al Facultății de Filologie din Craiova;

1992 - Reales decan; senator din partea P.N.Ț.C.D.;

Decedat la data de 13 ianuarie, 1993.

Prof. Aurelian Popescu, cu doi studenți în fața Universității

Personalități

Savantul

C.S. Nicolaescu Plopșor (1900 - 1968)

C.S. Nicolăescu-Plopșor a fost un mare arheolog, istoric, scriitor, important animator al vieții culturale oltene, fondator de reviste și instituții și un mare folclorist.

Legătura sa cu „sufletul oltenesc”, cum îi plăcea să spună, nu a fost întâmplătoare. După mamă, era nepotul lui Dincă Schleru din Bălteni-Gorj, coborât acolo de la Schela, de unde și numele, vestit pentru agerimea spiritului său, intrat în cântece și legende, dar mai cu seamă, intrat în tradiție pentru celebrul costum "schilăresc", după numele său. După tată, Plopșor era fiul lui Stan Nicolăescu din Plopșor-Dolj, un sat cu oameni gata oricând să schimbe un cântec de inimă cu unul bătrânesc despre oameni și întâmplări de altădată. Astfel, Plopșor a întruchipat dârzenia și perseverența celor de

pe valea Desnățuiului cu neastâmpărul strămoșilor gorjeni de pe valea Jiului.

Încă de la vârsta de 15 ani, din vremea când era elev al vestitului Colegiu Carol I din Craiova, încep preocupările sale pentru folclor. Știind să se apropie de oamenii satelor noastre cu o rară dibăcie, marele cărturar de mai târziu a aflat și a reținut numeroase povești, cântece, znoave, strigături și obiceiuri pe care le va folosi mai apoi în opera sa literară. Astfel, personalitatea lui științifică s-a conturat pe două solide temelii: școala la toate nivelele ei și cultura populară, în numeroasele sale forme de manifestare. C.S. Nicolăescu-Plopșor s-a apropiat de creația populară nu numai pentru că era mare admirator al vieții satului românesc ci și pentru nevoile sale de creație. De aceea, pentru a înțelege concepția sa despre folclor, trebuie avut în vedere întregul său orizont științific și cultural, cu alte cuvinte, folcloristul Plopșor trebuie privit în relație directă cu paleoliticianul, arheologul, numismatul, muzeograful, arhivistul, istoricul medievist și modern, cu etnograful și geograful, cu creatorul de literatură și - mai ales - cu înflăcăratul oltean Plopșor. Înțelegând interdependența dintre aceste vaste domenii ale științei, se poate descifra mobilul preocupărilor sale constante pentru folclor. Nu este de mirare că în caietele de însemnări ale profesorului poți întâlni formulate păreri despre ultimele

teorii în domeniul paleoliticului, ca pe paginile următoare să găsești o glumă cu oltenii, un cântec popular, transcrierea unui document istoric, sau desenul unui obiect etnografic. Pe un plan superior, toate aceste preocupări, aparent disparate, conturează figura unui mare cărturar, cu largi orizonturi științifice.

După părerea istoricului Plopșor, folclorul este un document istoric sub aspectul vieții spirituale, un document de viață. Așa se explică de ce într-o vreme în care ecourile rășcoalei din 1907 nu se stinseseră încă în satele doljene, tânărul în vârstă de 23 de ani, Plopșor, fiind încă student, publica în propria-i revistă "Oltenia" (1923) Cântecul lui Radu de la Giubega. Textele, prin adevărurile pe care le conțineau, cât și prin caracterul de "jurnal oral", reaminteau unor implicații în înăbușirea rășcoalei fapte, locuri și întâmplări stânenitoare. Tot în acest fel trebuie înțeleasă marea sa pasiune pentru culegerea și publicarea cântecelor bătrânești din Oltenia. Această specie folclorică, deosebit de valoroasă, i-a atras atenția și ca istoric, dar și ca subtil cunoscător al valorii lor artistice. Ca documente, Plopșor le va trece printre "izvoarele" folosite la realizarea unei Monografii a județului Dolj, notând totodată și identificări între fapte reale și textele unor cântece epice, cum a fost cazul haiducului Muscu din Opișor. Rod al acestor preocupări, Plopșor a publicat în amintita lucrare, Monografia județului Dolj, din care au apărut 13 volume, editată în strânsă colaborare cu apropiatul său prieten preotul Dumitru Bălașa, două din acestea cuprind material folcloric, realizând astfel una dintre cele mai valoroase colecții de cântece bătrânești din țara noastră. Dacă la aceste două "cărți" mai adăugăm imensul "material" publicat prin numeroase publicații ca "Oltenia", "Suflet oltenesc", "Arhivele Olteniei", "Flamura", "Gând și slovă oltenească" și altele, avem o imagine mai exactă asupra bogatei sale activități de culegător al folclorului oltenesc.

C.S. Nicolăescu-Plopșor a fost și un mare animator al preocupărilor etnografice și folclorice. În revistele pe care le-a editat, unele pe cheltuială proprie, un loc important era rezervat publicării de materiale folclorice. În Cuvânt înainte la publicația "Oltenia", subintitulată, "Culegeri, cercetări, documente privitoare la pământul și locuitorii Olteniei din trecut și astăzi" (Anul I (1923), Plopșor își mărturisea intențiile: "Oltenia va căuta pe cât îi va sta în putință să adune cât mai mult și mai felurit material, dar material curat pe care oricând să se poată pune temei". În această revistă avea să apară toată creația lui Radu de la Giubega în ce are ea mai valoros și numeroase alte cântece epice și lirice. Publicația se constituie în începutul unei activități asupra „pământului și sufletului oltenesc” pe care nu o va părăsi niciodată. Pasiunea pentru aceste locuri și oameni nu pleca de la un regionalism îngust, cum erau unii înclinați să creadă, ci de la ideea că această provincie are un specific al său, evident și în creațiile populare. Dorind să se culeagă cât mai mult material, Plopșor a avut ideea unei activități colective, organizate, după un plan precis. Și astfel, în toamna anului 1926, a început o bogată corespondență cu folcloriștii olteni în vederea creării unei asociații care, la sugestia sa, se va numi "Tovărășia folcloriștilor olteni". În zilele de 3 și 4 ianuarie s-au întâlnit în casa mai vârstnicului Teodor Bălășel din Ștefănești-Vâlcea folcloriștii G.F. Ciaușanu, G.N. Dumitrescu-Bistrița, N.I. Dumitrașcu, Costică Ciobanu-Plenița, I.I. Buligan de la

Gorj, G.G. Fierăscu, Ion N. Popescu, și, evident, Teodor Bălășel și Plopșor. S-a hotărât tot atunci publicarea revistei de folclor, sugestiv numită „Suflet oltenesc”, cu apariție la Plenița unde funcționa pe atunci ca profesor fondatorul ei. Scopul publicării acestei reviste îl aflăm din „Legământ”: "Pentru adunarea, rânduirea și darea la iveală a folclorului oltenesc, precum și pentru cercetarea și punerea lui în legătură cu tot ce cunoaște știința folcloristică, punem temelie unei tovărășii folclorice". De apariția revistei s-a ocupat practic numai C.S. Nicolăescu-Plopșor. În ultimul număr al revistei (nov.-decembrie), număr ce cuprinde numai material comunicat de fondator, N. Plopșor notează cu amărăciune: "Nemaivând sprijin bănesc de la unii tovarăși, subiscălitul a trebuit să duc din greu, mai mult de jumătate din cheltuiala tovărășiei". Ideea o va relua însă mai târziu când, în cadrul Muzeului Olteniei, a creat o arhivă de folclor.

Atunci când pentru încurajarea tinerelor talente scriitoricești din Oltenia, cât și pentru publicarea unor lucrări mai vechi ca acel Cronograf al lui Dionisie Eclesiarhul, N. Plopșor a înființat colecția "Pământ și suflet oltenesc", nu a uitat nici de folclor publicând balada Mistriceanu.

Când în 1966, conducerea Academiei, al cărei membru corespondent era, i-a încredințat fondarea primei instituții academice din Oltenia, Centrul de Istorie, Filologie și Etnografie, profesorul Plopșor a materializat din nou vechile sale gânduri prin crearea unui sector de etnografie și folclor.

Prin activitatea sa de culegător și editor al folclorului din Oltenia, cât și prin rolul său de animator al vieții folclorice din această parte a țării, C.S. Nicolăescu-Plopșor ocupă un loc important în istoria folcloristicii românești.

AURELIAN I. POPESCU

Folclor

FOLCLOR ROMÂNESC DIN SUDUL DUNĂRII (Bulgaria)

În perioada 28 septembrie - 1 octombrie o echipă de cercetare, formată din asist. univ. Nicu Panea, preot protopop Ștefan Cotea, prof. Gheorghe Obrocea și subsemnatul, a descins în câteva sate din zona Vidinului (Bulgaria), sate, care, după cum se știe, cuprind

comunități de limbă română, gândire românească și simțire românească.

La Pocraina, l-am cunoscut pe Mircea alu' Stârcu, acum bătrân de 80 de ani din al cărui repertoriu am reușit să înregistrăm patru balade. Din păcate, starea sănătății informatorului nu ne-a permis să-l obosim și să insistăm în demersul nostru. Ne-am propus să revenim având și sentimentul lăutarului.

În ceea ce-l privește pe Marin Pascu, el a fost, poate, cel mai de seamă lăutar al comunității românești din Bulgaria în ultima vreme.

Am spus a fost, deoarece în urmă cu câțiva ani Marin Pascu a decedat.

Am primit însă, prin bunăvoința domnului Traian Costov Coșoveanu o casetă cu câteva din cântecele acestui virtuoz.

Transcrierile textelor (făcute cu destulă grabă) aparțin subsemnatului.

CORNEL BĂLOSU

Marcu Viteazu

Informator: Marin Banciu, 80 de ani
Pocraina (Bulgaria)
29 sept. 1993

Foaie verde a macului,
/: Bați la capu' muntelui, :/
La umbrita bradului, :/
/: La cășile Marcului,
Marcului viteazului,
Mare masă este-întinsă,
Mare masă și frumoasă
Și la căpătâi aleasă.
Cu marginile de os,
Zău îi stă maică frumos.
Da' la masă cine-mi sta?
Săvai Marcu viteazu'
/: Și cu turcu, bolunu²:/
Și³, caimacamii târgului.
Ei la masă că ședea,
Bine mânca, mă, și bea.
/: De mâncare, ce mânca:/
Mânca cigă și postrugă,
De-aia boierii mănâncă
Că la burtă nu se strică.
Beutură ce mai bea?
Bea rachiu cu anason,
Te face din om, neom.
Și bea vin de-al mar marmazău⁴,
De-adoarme omul de vin.
Toată lumea că mânca,
Mânca neică, vesălea.
De mâncare cin' le da?
Săvai muma Marcului,
Ibovnica turcului.
Mâncași pleca,
La masă cine uidea?
Săvai turcu bolunu,
Și Marcu, mă, viteazu.
Păi la masă că ședea,
Mânca naică și măi bea.
/: Dară mumă a Marcului, :/
Ibovnica turcului,
Cine naiba o-nvăța
Și-așa din gură grăia:
Ale, Marcu cu Muica,
Geabă vă beutura
Și de-a surda mâncarea.

Ce nu beți la rămășag?!
Cin' din voi s-o îmbăta,
Frumos capu i-om lua.
Dară Marcu, de-auza,
La mumă-sa că-i zăcea:
Ale, mumă, muica mea,
Io te rog pe tine-așa;
Pa'ru turcului l-oi lua,
Cu rachiu jumătățești
Și cu spirt să-l spirtuiești.
Pa'ru meu mumă l-oi lua
Cu apă jumătățești
Și cu rachiu popâlnești.⁵
Io, mumă-mea, chiar de-oi bea

Zău, că nu m-oi îmbăta,
Futu-i măiculița,
Ce cată la casa mea!
Capu la urmă i-oi lua.
Dară mumă-sa, căța,
Se-ntoarsă cu inima.
Pa'ru Marcului că-l lua
Cu rachiu jumătătea
Și cu spirt îl spirtuia.
Pa'ru turcului că-l lua
Cu apă jumătătea,
Cu rachiu că-l popâlnea.
Bea turcu' nu se-mbăta.
Dară Marcu se-mbăta.

Marin alu' Stârcu rapsod din Pocraina - Bulgaria

1. Săvai = chiar tocmai (n.n.)

2. bolun = nebun (n.n.)

3. cuvânt fără sens

4. marmazău = vin limpede, samatoc
(precizarea informatorului) roșu - portocaliu (n.n)

5. a popâlni = a amesteca (precizarea
informatorului)

6 Suflet oltenesc

L-îmbăta mumă-sa
Ca să-i piardă viața.
Ce bea Marcu, zău mai bea,
Coate pe masă puneă.
Să vezi, Marcu mi-adurmea.
Dară turcu să uita
Și din cârcă⁶
Dară mumă-sa, căța,
Muma Marcului zăcea:
Ce stai turce și privești
De nu-l iai să-l prăpădești?!
Că Marcu meu s-a-mbătut
Ca un nebun de spânzurat.
Dară turcu ce-mi făcea?
În picioare să scula,
Paloș de la brâu trăgea
Lu' Marcu capu să-i ia.

Foaie verde-a macului,
Piste muma Marcului
Slugă-n.....că intra
Și la Marcu să uita
Și pe turc că îl vedea
Cum stă capu să i-l ia.
Dară sluga că-m' zăcea:
Ale, Marcu, ascuttă-ncoa!
Cine dracu te-anvățat
De-așa rău te-ai îmbătut
Ca să rămâi făr' de cap.
Dară sluga ce-mi făcea:
El la Marcu să uita:
Marcu pe masă ședea,
Să vezi Marcu cum durmea.
Dară sluga de-mi vedea,
Ea în palme că scuipea,

Iară trupu' măi juca.
Și-atunci Marcu că-m' zăcea:
Cadă, futu-i mumă-sa,
Că mă-n jură pe turcește!
Apoi Marcu ce-mi făcea?
Marcu sus să răpezea,
Trupu' turcului că-l lua
Cu cuțātu-l tot tăia
La parcele mi-l făcea,
Dupe ușă-l grămădea
Și cu gaz că mi-l stropea,
Foc de la picioare-i da,
Ardea turcul și plesnea.
Dară mumă-sa cea rea,
După ușă că-mi ședea...
Iară Marcu că-i zăcea:
Țâne-ți, curvo, inima

Bătrână din Pocralna - Bulgaria

Foto: George Obrocea

Să vezi, Marcu măi avea
Sluguliță nedeia.
Ia prin gearm că se uita
Și din gura așa zăcea:
Ia stai turcule, nu da!
Șase ani l-am argăsăt
Și ză plată⁷ n-am primit;
Ia să-mi iau ieu ză plata
Și de-acia fă-i ce-oi vrea.
Dară mumă-sa, căța,
Brâncii la ușă puneă
Ca să nu vie sluga.
Da' sluga să răpezea,
În ușă cu brâncii da.
Da' mumă-sa,
La ușă că să țânea.
Dară sluga ce-mi făcea?
Ea, voinică cum era,
Mâinili-n șold le răzma,
Picioru'al drept ridica
Când în ușă o dată da,
Ușa din brăgări sărea.

6. cuvânt fără înțeles

O dată se opintea
Și peste ochi că-l izbea.
Să vezi Marcu ce-mi făcea:
Drept în picioare sărea
Și la ochi că se freca.
El aminte-și aducea,
Când sluga îi zăcea:
Foaie verde matostat,
Cine dracu te-anvățat,
Așa rău te-ai îmbătut,
Ca să rămâi făr' de cap!
Ș-atunci Marcu ce-mi făcea?
În picioare că-mi sărea,
Mâna la ciorap băga
Și paloșul mi-l trăgea,
Peste cap mi-l învârtea
Și în turc îl răpeza.
Capu' turcului sărea
Cât dai cu zburătura.
Capu'unde că-i cădea?
/: Într-o tipsăie cu varză:/
Capu' măi bolborosa

7. ză plată = drept plată (n.n.)

Că și țâie-ți fac așa,
Iera să-mi pierzi viața!
Iate, Marcu să răpeza
Pe mumă-sa în brațe o lua
Și-n bătătură o scotea
Și de-un strejmer⁸ mi-o lega
Cu fân, cu paie-o-n fășura
Foc de la picioare-i da.
Da Marcu să vesălea,
Slugulița lăuda
Că i-a scăpat viața.
Dară mumă-sa zăcea:
Alearg, Marco, la muica
C-arde țâțășoara mea
Ce mi-ai supt lapte din ea.
Dară Marcu că-mi zăcea:
Lasă mumă, muma mea,
Lasă să ardă cât o vrea,
C-aia nu e țâța mea,
C-a mușcat turcu din ea.
Ardea mumă-sa, plesnea
Și cenușă se făcea.

8. strejmer = par (n.n.)

Și-atunci Marcu să ducea
Prin cenușă zbârcăia
Toate oasele-aduna
Și-ntr-o piuă le punea
Și cu fchierul le zdrobea,
Tot cenușă le făcea
Nici așa nu se lăsa.
Cu lopata că le lua
Cenușă-n vânt arunca
Si-așa din gură zăcea?
Ce-o alege Precista.
Dară prau⁹ unde cădea
Lubenițele împușca
(Să vă dea Domnul sănătate
Că e mai bună ca toate)

9. prau = praf (n.n.)

Când oi zăce
solz de pește

Informator Marin Pascu,
Coșava (Bulgaria)
30 sept. 1993

Când oi zăce solz de pește,
Spune mândro și ghicește
Di ce codru-'ngălbinește
Voinic di ce-'mbătrânește?
Codru di zăpadă grea
Voinic de inimă r e a
Codru di zăpadă multă,
Voinic de inimă ruptă.
Iartă Doamne, păcatu'
La cine-a lăsat oftatu.
Că voinic de n-ar ofta,
Trupu' s-ar învenina.
Dar voinicul cât oftează,
Într-atât se ușurează.
Foaie verde viorea,
Fut-o-n bot inima rea

Că nu mai e cum era
Inima e tot aia
Nu mai este putierea.
Ochii văd inima cere,
A'ma nu măi ie putiere:
Mi-aduc aminte și plâng.
Cum am fost și **acu'cum sunt**
Eram tânăr că fraga,
Ochii negri ca mura;
Și m-a mbătrănit mândra,
Bătrâni-o-ar și pe ea
Ca pe mine dragostea;
Bătrâni-o-ar cu cercei
Ca pe mine dorul ei.
Mi-aduc aminte și plâng,
Nu mai pot cum am putut;
Omul pe toate le face,
Numai pe două nu poate:
Să-ntinerească nu poate
Și să schepe de la moarte.

Culegeri

Antofiță

Informator,
Gheorghe Mogodeanu de 73 ani

În curte la Ștefan Vodă
Mulți boieri s-au strâns la vorbă.
Cam la vorbă, cam la sfat,
Ca să-mi facă de-un vânat
Și ce fel de vânătoare?
După păsări gălbioare
Că sunt bune la mâncat

FOLCLOR DIN VOICESTI - VÂLCEA

Cu puțină vreme în urmă, Domnul profesor Paul Mițoiu ne-a pus la dispoziție o impresionantă culegere de texte folclorice din Voicesti-Vâlcea și Grădinari-Olt. Culegerea cuprinde 700 de texte și este rodul unei strădanii de aproape 30 de ani. Sigur că o asemenea culegere ar trebui publicată, dar ... Și noi, din lipsă de spațiu, vom publica un singur text. (Coautor al lucrării este și profesorul Aurelian Dinculescu).

Și ușoare la purtat.
La masă când s-așeza,
O masă mare-ntindea.
Dar pe masă ce-mi era?
Numai cegă și păstrugă
Și galbină caracudă,
Iar nisetru d-ăl mărunt

Sta pe masă-ngrămădit.
Am auzit din bătrâni
C-ăla e pește mai bun.
Toți mi-ți bea,
Toți mi-ți mânca.
Antofiță ce făcea?
El mereu ce se gândea

Fântână cu altar din Vâlcea

Sta cu coatele pe masă,
Cu mâinile la obrază¹
Dar tat-său că mi-l vedea
Și la el că se ducea,
Și din gură că-i grăia:

- Antofiță, fiul taichii,
Ce stai taică trist așa?
De când taica te-a făcut,
Așa trist nu te-am văzut!
Nici nu bei, nici nu mănânci,
Decât cu ochii te uiți.
Taică, tăiculiț-al meu,
Mult stătuși de mă-ntrebași?
Adevărul spune-l-aș
Nu aseară, alalteri-seară,
Mi-am visat de-un visuleț
C-ai să-mi prinzi d-un peștuleț,
Nici mai mare, nici mai mic,
De cincizeci de pași de lung
Și de douăzeci de lat,
Din el o casă să-mi fac.
- Antofiță, fiul taichii,
Câte ape mari și late
D-așa pește nu se poate.
Numai apa lui Vidros,
Lui Vidros apă adâncă
Pe cine prinde mănâncă,
Mi-este scocul¹ somnilor,
Somnilor, morunilor.

Antofiță asculta,
Pleca și nu mai ședea.
După năvodari pleca.
Se duce la năvodari,
Toți băieți de boieri mari,
Patruzeci de lopătari,
Toți feciori de boieri mari.
Năvoadele că le lua,
La Vidros că se ducea,
Pe cine prinde, mănâncă.
Năvoadele că le lua,
În Vidros că le băga.
Băga o dată, nu lua
Și-al doilea tot așa.

Antofiță ce zicea:
- Batetți, voi, marginile,
Eu să bat mijloacele
Că le știu soroacele.
Și-al treilea când băga,
Puiul Vidrei că mi-l lua.
Afar` pe mal că-l scotea
Și Antofiță ce făcea:
Cu betele mi-l lega.
Și de-o tufă că-l lega,
De-o nuielușă rupea
Și-ncepea de mi-l bătea
Mi-l bătea, Mi-l chinuia,
Până Vidra auzea.
Dar Vidra ce mi-și făcea?
Capul pe mal că-l scotea
Și din gură-așa-i zicea:

- Antofiță-al lui Vioară,
Al de cinste și de fală!
De ce-mi bați puiul și-l
chinuiești?

Că mi-e puiul de trei zile
Și nu știe ce să spuie
El atunci măre-i spunea:
- Nu aseară, -alalteri seară,
Mi-am visat de-un visuleț,

Figurină antropomorfă din Oboga - Olt

C-am să prind de-un peștuleț
Nici mai mare, nici mai mic,
De cincizeci de pași de lung
Și de douăzeci de lat
Din el o casă să-mi fac

Atunci Vidra ce-i spunea:
-Antofiț-al lui Vioară,
Du-te-acasă, nu mai sta!
Dă-i pe la orașel
Să-mi iei cincizeci de oca de fier.
Dă-i pe la țigan cu el
Și să faci de-un cârligel,
Și să dai pe-acas` cu el.
Și să iei de-un mălăcel²
Să iasă la vară de-un vițel,
Și să vii încoa cu el.

Antofiță ce făcea
Pe la orașel că da,
Cincizeci de oca de fier că lua,
La țigan că se ducea,
De-un cârligel că făcea,
Un mălăcel că mi-și lua,
La Vidros că se ducea;
La Vidros apă adâncă
Pe cine prinde mănâncă.
La Vidros că ajungea
Și la Vidros că striga.
La Vidros că mi-i spunea,
Mălăcelu junghia,
La cârlig că mi-l punea
Și-n Vidros că-l arunca
Și la morun că-l ducea.
Și-atunci Vidra ce-mi făcea?
Pe lângă morun se da
Și-ncepea de mi-l ciupea,
Morunul se deștepta,
După Vidră că se lua.
Vidra-atunci, măre, fugea
Și-n dosul măcelului se da.
Dar morunul ce-mi făcea?
Deodată se repezea,
Cârligul că mi-l lua
Și-n gură că mi-l băga.
Dar Vidra ce mi-și făcea?
Capul pe mal că-l scotea
Și din gură cuvânta:

-Antofiță-al lui Vioară,
Al de cinste și de fală!
Du-te-acasă, nu mai sta!
la patruzeci de care,
Că vezi cât este de mare.

Antofiță ce-mi făcea?
Acasă că se ducea,
Patruzeci de care lua
Și-n care că mi-l punea.
Coadă pe jos i-atingea
De doi stânjeni și ceva
Atât de mare era.
Acasă că mi-l ducea,
Casă din el că-mi făcea.
Cu oasele-o drugănea³
Cu carnea că mi-o lipea,
Cu sângele-o vâruia,
Mare casă că făcea,
De nu se mai pomenea.

1.scoc = loc adânc

2.mălăcel = pui de bivol;

3.drugănea = construia din lemn (aici din oase)

SĂRINDARUL DE OBȘTE din DESA - DOLJ

(Un obicei bogat în sugestii pentru ideea vechimii și a continuității de neam)

În satele din preajma cotului calafetean al Dunării, localnicii practică și astăzi un deosebit de complex și interesant obicei - cu totul necunoscut până acum un sfert de veac - SĂRINDARUL DE OBȘTE. (Caracterul de arie laterală și oarecum izolată al zonei se cuvine ținut în seamă, dacă acest obicei este - cum pare - un valoros relict etnografic și folcloric. De aceea, poate, nu există vreo semnalare anterioară și, cu atât mai mult, o literatură a problemei!).

Termenul "sărindar" se află în dicționar cu înțelesul de slujbă de pomenire în rânduiala canoanelor de rit bizantin, cu trimitere la ngr. sarantari, dar obiceiul și informațiile culese cu prilejul cercetărilor inițiate de mine în anii 1968 și 69 (la sugestia bunului meu prieten, lăutarul Lache Găzaru din Desa, decedat în primăvara anului 1970) m-au făcut să descopăr și să înțeleg că cele ce se întâmplă în fiecare an, în Desa, încalcă ideea de praznic creștinesc; aspectul laic îndătinat, amploarea și semnificația socială tradițională (cu mult reanimate - se pare - după împrejurările și suferințele anilor primului război mondial) sunt preponderente, depășind cu mult cadrul unei simple îndatoriri bisericești. În afară de două "momente" în care se ivește legătura cu biserica, obiceiul este, de fapt, în cea mai mare și mai suculentă parte a sa, o practică și o petrecere obștească cu desăvârșire laică.

Este mai întâi vorba de organizarea anuală, spontană, a satului pe cete de vecinătăți de uliță și de legături familiale între neamuri. Informațiile subliniază că toate familiile se prind treptat în organizarea acestui mare praznic obștesc; fiecare tânără familie odată intrată în ceată se angajează pentru un ciclu de trei până la zece ani. Rând pe rând toate generațiile participă astfel la obște, dar în fiecare an actanții, mereu reîmprospătați sunt oameni de vârstă tânără și mijlocie, căci bătrânii și-au împlinit la vremea lor rânduiala. (Lor le rămâne să practice, după dorință, după mijloace și inițiativa individuală, sărindarul "de casă"!)

Dar care e rostul acestei asocieri pe ulițe și neamuri, care în fiecare an se leagă pentru unii și se dezleagă pentru alții?

E, negreșit, tradiția unei puternice solidarități locale și a unei deprinderi îndătinată în dorința de a sărbători,

împreună cu megieșii din aceeași uliță, fiecare familie pe proprii săi înaintași decedați, dar în același timp cu convingerea că ofrandele aduse, merindele pregătite și ospățul copios desfășurat laolaltă asigură celor în viață o petrecere îndestulătoare asemănătoare, după ce fiecare va trece cândva pragul vieții alături de înaintași...

Sărindarul de obște în Desa se desfășoară în trei secvențe separate, între primăvară și toamnă:

- "purtarea" sărindarului, în păsimesi;
- "slobozirea apei", în prima săptămână a lunii septembrie;

- "spargerea" sărindarului de obște către sfârșitul lunii octombrie, urmând ca obștea să se reconstituie pentru un nou ciclu în anul următor...

I. Purtarea sărindarului. În lunile februarie-martie, familiile fiecărei ulițe se leagă, prin bună înțelegere, și fără vreo tocmeală solemnă, într-o ceată pentru a prăznuir laolaltă sărindarul lor de obște. O femeie vârstnică dintre vecini e delegată să poarte la biserica satului în sâmbetele postului mare colacul, coliva, lumânările și tămâia cetei.

Este, desigur, partea obiceiului în care tradiția ancestrală s-a împletit, ca și în alte cazuri, cu amestecul și oblăduirea aripilor religioase și bisericești a vieții de obște.

Toamna e însă anotimpul când, la vremea belșugului gospodăresc, practica sărindarului de obște atinge apogeul său. În acest anotimp se desfășoară celelalte două secvențe, cu mult mai pitorești și semnificative ale obiceiului.

II. Slobozirea apelor. În cursul primei săptămâni a lunii septembrie, o fată din cadrul fiecărei grupări, aduce dis-de-dimineată apă de la fântână, pe rând, la fiecare din gospodăriile cetei. (Aceasta derivă din credința și ideea apei "neîncepute" - apă purificatoare, liminală și lustrală...)

În sâmbăta care încheie prima săptămână a lui septembrie are loc, fără nici un amestec bisericesc, praznicul slobozirii apelor.

Filmul din Arhiva Institutului de Folclor (C 559/P276) realizat (din păcate cu mijloace tehnice precare!) sâmbătă 6 sept. 1969 în Desa, înscrie, totuși, cu fidelitate pe peliculă rânduiala spontană a slobozirii apei din acel an.

În fiecare familie s-au pregătit până vineri seara colaci și merinde.

Cum nici în această secvență a obiceiului bărbații nu au nici un amestec, sâmbătă dimineață, către ora opt, femeii, fete și copii se adună la casa bătrânei care a purtat în păresimi grija sărindarului. În ograda femeii, sau la fântâna din uliță, vecinele aduc și pregătesc

împodobind împreună o ramură de brun, mai mare ca un stat de om, pe care o numesc tânosliv. E, negreșit, una din formele simbolice ale pomului vieții. Mere, zaharicale, batiste și baticuri, oglinzi și panglici colorate se agață și împodobesc încercând crengile. Îndată apare în preajmă taraful de muzicanți - lăutari, sau o mică formație de fanfară țărănească - din vreme tocmiți pentru petrecerea fiecărei cete.

Când tânoslivul a fost împodobit, gospodinele însoțite de copii își iau pomul, ca o flamură, colacii și merindele și fiecare ceată megieșească de uliță, însoțită de muzicanții săi, se îndreaptă cu un alai zgomotos, în continuă creștere, spre fântâna izlazului din marginea satului. Din continua afluire a cetelor apărând treptat din toate ulițele, se încheagă, spontan, câteva șiruri compacte înaintând convergent spre izlaz într-o procesiune de un deosebit pitoresc fremătând și răscolind tot satul cu larma asurzitoare, obsesivă a tobelor!

Sosind în izlaz și apropiindu-se de fântână, în timp ce muzicanții - singurii bărbați din această secvență - rămân la distanță de o sută-două de metri, cetele de femei și copii oprindu-se abia în preajma fântânii întind pe iarbă peșchire, pe care expun colacii și merindele lor. Pomii împodobiți sunt îndată înfipti lângă ofrandele cetei, încât spontan se creează un veritabil tablou edenic alcătuit din trei-patru șiruri de peșchire, lungi de câteva zeci de metri, printre care se poate umbla, iar tânoslivii împodobiți și înfipti în pământ arată ca o îmbelșugată și idilică grădină paradisiacă, simbolic improvizată în izlazul satului...

În preajma jgheabului fântânii, ca niște adevărate preotese matroane ale ritului, bătrânele cetașe purtătoare de sărindar aprind ulcelele cu tămâie fumegândă. Femeile și mai cu seamă copiii aduc apă de la fântână, fiecare la ofrandele lor.

După ce și-au desfășurat merindele, femeile se apropie de jgheabul fântânii, în care într-o mare foială depun mici recipiente din coji de trochițe plutitoare cu lumânări aprinse, aruncând totodată în apă poame, zaharicale și bănuți. Fiecare bătrână purtătoare a sărindarului din primăvară se apropie cu cătuia de tămâie de cetașele sale pentru a binecuvânta merindele. Totul devine o foială și o mișunare de agitație indescriptibilă...

Între timp, de departe muzicanții fac să răsună neîncetat melodii de cântec și joc iar femeile își "împart"

reciproc, schimbând între vecine, rudenii și copii, bucatele. Mânâncă de-a valma din colacii și merindele aduse și din cele primite în schimb, beau rachiu, iar cum sunetul muzicii îmbie la joc, fiecare ceată își ia tânoslivul și se prind jucându-l în horă, alcătuiind treptat câteva largi cercuri de dansatoare.

În cele din urmă pomii sunt despuiați de podoabele care se împart între vecine și copii.

Totul durează aproximativ două ore, după care se dă pomană din prisosul rămas țiganilor și săracilor handicapați care pândesc în preajmă.

Jocul se domolește treptat, se strâng din nou în legături merindele rămase și băutura, iar întreaga adunare numărând câteva sute de femei și copii se încheagă iarăși în câteva șiruri care se îndreaptă, fiecare cu alai muzical, de această dată pe drumul de întoarcere spre ulițele și casele lor.

Pe câmpul izlazului au rămas resturile ospățului și cioturile tânoslivilor, iar jgheabul fântânii, copleșit de lumânări, e lăsat să poarte simbolic, negreșit spre lumea de dincolo a blajinilor, luminițele încredințate apei, poamele

Împodobirea bradului

și bănuții...

Cu aceasta, apele au fost slobozite. Este de remarcat absența totală a bărbaților ca și a slujitorilor bisericii, această secvență a sărindarului având un caracter cu desăvârșire laic și femeiesc - matriarhal!

III. Într-un alt film, realizat în cele mai bune condiții tehnice, prin colaborarea cu o echipă de teren și cu mijloacele Institutului de Film Științific (Institut für den wissenschaftlichen Film) din Göttingen - Germania, am înscris pe peliculă, în anul precedent, secvența finală a "spargerii sărindarului de obște" din Desa, în zilele de 24-25 oct. 1968 (film din seria de circulație internațională Encyclopaedia Cinematographica, însoțit de o broșură stass explicativă, de 13 pag., întocmită de mine și tipărită în limba germană - Ausschnitte aus dem herbstlichen Totenfest in Desa. Encyclopaedia Cinematographica (Göttingen), 1974, Film E 1933/1973).

Această a treia parte a obiceiului este un mare ospăț, care se desfășoară simultan și separat în cadrul fiecărei

din cetele de sărindar din toate ulițele satului, reunind bărbați, femei și copii. Ospățul bogat cu lăutari, cu cântec și joc, se întinde aproape neîntrerupt începând din amiaza primei zile până în amurgul celei de a doua zi a petrecerii.

Nici de la acest ospăț cu mesele așezate de vecini grupați laolaltă în plină uliță, în preajma fântânii, nu lipsesc nici pomiori ai vieții care împodobesc mesele încărcate cu merinde și băutură.

După "momentul" slujbei religioase de pomenirea viilor și morților cetei de către slujitorul bisericesc, petrecerea continuă într-o atmosferă cu desăvârșire laică. Este un îmbelșugat ospăț obștesc între vecini și rudinii, încheindu-se în după amiaza celei de a doua zile cu o mascaradă dionisiacă sătească izbucnind iarăși din ulițe și afluiind spre piața centrală a satului, împrejurul monumentului local al eroilor, unde în cele din urmă se întâlnesc și evoluează dănțuind pe întrecute toate cetele de sărindar care își încheie astfel ciclul anului spre a se re-face, în primăvara următoare.

Lăutarii mari din Desa

Măștile care apar în chip neașteptat în alaiul fiecărei cete, și îndeosebi cele închipuind bătrâni bărboși, simulează desigur prezența printre cei vii, în plină exuberanță petrecăreață și a înaintașilor strămoși răposați, tot timpul socotiți parcă prezenți laolaltă cu cei vii. Căci viii și morții se amestecă în sărindarul de obște într-o strânsă împletire de generații, aceasta fiind principala semnificație, transparentă, a obiceiului ce constă în petrecerea copioasă a celor în viață simțind în permanență alături prezența celor răposați... (Această parte a obiceiului presupune negreșit și o implicată sărbătoare tradițională a prinosului roadelor anului.

Dar ce s-ar putea spune, succint, pentru interpretarea mai adâncă a elementelor constitutive ale structurii acestui complex scenariu ritual-ceremonial al Sărindarului de obște?

Aș sublinia că în subtextul acestui scenariu, care se menține neconținut la hotarul dintre Sacru și Profan,

stăruie, în esență, o foarte vie mitologie a cultului strămoșilor, dominată de o puternică credință în unitatea obștii, a neamului și a șirului neîntrerupt de generații.

Este de remarcat transparența simbolismului arhaic și a orizontului mitic și ritual din care izvorăsc semnificațiile simbolice ale unor principale aspecte și elemente precum: ciclul anual repetitiv al obiceiului; rolul vădit preponderent al femeilor și îndeosebi rostul bătrânei purtătoare a sărindarului fiecărei cete; locul și rolul apei purificatoare (apa matinală de pomană) și al apei liminale, din marginea tărâmului satului (!), căreia i se încredințează lumânări, poame și bănuți; prezența bogată a pomilor vieții, mari și mici; obștescul ospăț cu familiile înglobate în gruparea pe vecinătăți și rudinii; măștile strămoșilor, din final. În toate acestea stăruie și se desprinde tâlcul legăturii neîntrerupte de neam și al perindării generațiilor reîmprospătate în fiecare an. Aș menționa aici această observație principală a lui M. Eliade: "Un simbol își eliberează mesajul și-și îndeplinește funcția chiar când semnificația sa scapă conștiinței (sublinierea sa; cf. De la Zamolxis la

Genghis-han, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p.182). De altfel M. Eliade ne furnizează și aceste sugestive constatări: "Nu trebuie să ne lăsăm înșelați de "contemporaneitatea" folclorului: de multe ori, credințe și obiceiuri încă vii în anumite regiuni eminentemente conservatoare din Europa (printre care trebuie întotdeauna numite Balcanii și România) revelează straturi de cultură mai arhaice decât cele reprezentate, de exemplu de mitologiile "clasice" greacă și romană. <...> Cercetări sistematice în domeniul paleoetnologiei românești sau balcanice sunt încă de făcut; a fost totuși dovedit că un anumit număr de elemente culturale

preindo-europene și paleo-indo-europene s-au conservat aici mai bine decât oriunde în Europa (excepție fac poate Pirineii și Irlanda)." (Ibidem, p. 191)

Încercând să descifrăm semnificația "sărindarului de obște", trimitem - nu întâmplător - și la primele pagini din cartea de mult clasică a lui F. de Coulanges despre Cetatea antică în care, privind tradițiile indoeuropene ca temelie a vieții de familie, F. de Coulanges se referă la străvechimea cultului morților scriind: "Se găsește acest cult al morților la elini, la latini, la sabini, la etrusci; îl regăsim de asemenea la arienii din India. Imnurile Rig-Vedei fac mențiune despre el. Cartea legilor lui Manu vorbește despre acest cult ca despre cel mai vechi pe care l-au avut oamenii.<...> Aceste idei și aceste rituri sunt tot ce poate fi mai vechi în rasa indoeuropeană și sunt de asemenea ceea ce a fost cel mai persistent." (Cf. F. de Coulanges, La cité antique, Paris, Hachette, 1927, p.17. Vezi și E. Benveniste, Le vocabulaire des

institutions européennes, Paris, Les éditions de minuit, 1969, I, p. 171-179.)

F. de Coulanges ne sugerează însă, în mod cu totul nesperat, și o ciudată apropiere etimologică, la care se cuvine desigur să medităm, chiar dacă nu putem vorbi de o strânsă legătură directă între trecutul atât de îndepărtat, multimilenar, al străbunilor indoeuropeni și simplii țărani ai zilelor noastre din satele noastre dunărene! Căci F. de Coulanges scrie de asemenea: "Acest cult era același în India ca și în Grecia și Italia. Hindușul trebuia să ofere manilor ospățul pe care îl numea SRADDHA. <...> Hindușul credea că în clipa când oferea acest ospăț funebru, manii străbunilor veneau să se așeze alături de el și luau hrana care le era oferită. El credea de asemenea că acest ospăț pricinuia morților o mare bucurie. Când SRADDHA e făcut după rituri, străbunii celui ce oferă ospățul simt o satisfacție nesățioasă." (F. de Coulanges, op. cit., p.18)

E poate prea mult să evocăm legile lui Manu vorbind de Sărindarul de obște din Desa și din celelalte sate din preajma Calafatului, dar negreșit că o legătură, pierdută peste negura veacurilor, există între SRADDHA și tradiționalul SĂRINDAR de obște din Desa, a cărui etimologie restrânsă la filiera creștin-bizantină e totuși

Concluzii la o cercetarea de teren

Sărindarul de obște

Printre obiceiurile vieții de familie, o seamă de ceremoniale ce nu marchează momente de trecere propriu-zisă, se manifestă în contemporaneitate ca adevărate mărci identitare. Așa sunt întrunirile sărbătorești precum "ziua moșilor" (în Maramureș și Bucovina), "rugile" (în Banat), "hramurile" (în nordul Moldovei), "vergelul" (în Maramureș) și "lăsata secului și ploconul nașilor" (în sudul țării). Tot aici, un ceremonial ce a atras atenția cercetătorilor încă din deceniul al șaselea al secolului nostru, se păstrează până astăzi în cadrele lui tradiționale, dar cu funcții de o mare complexitate.

prea săracă față de frenezia păgână a ospetelor obștești care cuprind în fiecare an pe actualii urmași indoeuropeni ai traco-geților romanizați din părțile cotului cel mare al Dunării, de la Calafat...

De altfel nu trebuie uitat că ne aflăm aci la numai câțiva kilometri de marea necropolă din epoca bronzului de la Cârna, unde au fost găsite micile statuete feminine ale căror poale vârstate se aseamănă izbitor cu zăvelcile pe care oltencele dunărene purtătoare ale sărindarelor de obște le-au țesut de veacuri în argelele lor până în zilele noastre, dacă nu chiar și astăzi... (Asemenea zăvelci apar - oarecum ostentativ și poate nu întâmplător - și în alaiurile finale din filmul „Spargerea sărindarului de obște” din Desa!)

Sărindarul de obște e astfel un obicei tradițional cu un amplu scenariu ritual-ceremonial, bogat în sugestii despre străvechimea și continuitatea poporului român.

AL I. AMZULESCU

/P.S.: Articolul este o formă îmbunătățită a comunicării apărute în Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1980, text multiplicat la Gestetn publicație cu totul lipsită de circulație./

Este vorba despre SĂRINDARUL DE OBȘTE, obicei similar cu "pomana de viu" sau "sărindarul de casă" în ceea ce privește scenariul său trisecvențial, dar având mult mai ample semnificații. Am putea, în fapt, vorbi despre un nod polisemnificant, care, la rândul său, este decodat în moduri diferite de la actant la actant, în funcție de o seamă de criterii bine stabilite.

Înregistrând acest obicei în satul Desa (jud. Dolj), am putut observa mutații de aspect, o mare intruziune a individualului, care antrenează - cum e și firesc - mutații de ordin funcțional.

Vârsta obiceiului este încă un subiect controversat: informații culese în anii 60 atestă apariția lui după "războiul cel mare" (1916-1918) sau, poate, o dată cu el. Era - atunci - o modalitate de a asigura împlinirea rânduielilor în eventualitatea morții năpraznice, violente, într-un spațiu ostil, departe de comunitatea sătească și de neamul căruia îi aparțineau oamenii.

Iată însă că, regăsind obiceiul la românii de pe Valea Timocului sau la cei ce locuiesc în Ungaria, datele problemei se pun cu totul altfel. Nu este vorba numai despre prima secvență puternic marcată de creștinism și numită „Purtarea sărindarului” (a colivelor și a ofrandelor comune ale cetei familiilor „prinse” pentru nouă ani în sărindar) și nici despre slujirea mesei de către preot la „Spargerea sărindarului”. Partea cea mai spectaculoasă este - fără îndoială - "Slobozitul apelor", act cu implicații multiple ce nu poate fi datat atât de recent. Este un moment destinat actelor de purificare, de stimulare a fertilității, de asigurare a armoniei familiale și, totodată, o sărbătoare a recoltelor, căci, după cum spun oamenii din Desa, "se ține atunci când poamele sunt coapte", de regulă, între cele două Sfinte Mării. Sărbătoarea antrenează numai femei, neveste tinere, ce se ospătează pe izlazul satului împreună cu megieșele lor, cu

prietenele, cu soacrele și cumnatele, mai puțin cu membrele familiei căreia i-au aparținut până la căsătorie.

Este, deci, un moment de consfințire a noilor relații de rudenie, de inițiere în îndeplinirea unor vechi rânduieli, preluate în reședința virilocală și de asumare a lor o dată cu trecerea în rândul familiei soțului. Pe de altă parte, cum am aflat în momentul ulterior al cercetării, "Spargerea sărindarului" (desfășurată de Sf. Mare Mucenic Dimitrie) este un complex de acte ce prelungesc viața feciorească, pentru că, așa cum spun bătrânii, această vârstă ireversibilă nu poate "fi lepădată așa de lesne ca și cum ai lepăda o haină veche, ca să iei alta în loc". Bărbații sunt absenți de la "Slobozitul apelor", căci apa este un element prin excelență feminin, dar vor fi prezenți la "Spargerea sărindarului" ce se încheie cu un foc peste care sar copiii și în jurul căruia se joacă și se chiuie până noaptea târziu.

De altfel, totul pare să se desfășoare după un alt sistem de valori simbolice decât cele creștine.

Actele sfințirii apei, purtatul colivelor de Păresimi, trimiterea trochițelor cu lumini pe apă (ca ofrandă către "cei de dincolo"), împodobitul "pomului" și căratul apelor la familiile prinse în ceata de sărindar sunt îndeplinite de două personaje ce împlinesc condiția purității: "o babă iertată" și "o fetiță curată". Chiar și pregătirile rituale în sine se realizează de către cele mai în vârstă femei din casă, în vreme ce nevestele tinere pregătesc "bucatele lumești", adică tot ceea ce ține de modernitate, de aport individual la tradiție, fiind, totodată, legat de ospețele de petrecere mai curând decât de pomenirea morților. Astfel, pe mesele de sărindar, am văzut deopotrivă pite, colivă, poame, rachiu îndulcit și lumnini, dar și torturi sau preparate "de oraș" (cum le spun bătrânele). Dincolo de încercarea de a duce un plus de modernitate, tinerele neveste vor să-și demonstreze măiestria, spiritul gospodăresc desăvârșit și am constatat o adevărată întrecere în această îndeletnicire.

Consumarea hranei în comun este un aspect al vieții arhaice și tradiționale ale cărui semnificații s-au analizat de către etnologi, de aceea nu vom insista asupra lui. Numai că, ospățul în sine este precedat de "împărțeală", pentru ca "bătrânii", "cei de dincolo", să se poată bucura și ei, „să-și petreacă alături de iștialați, de ai tineri". Către aceeași semnificație ne îndrumă și prezența pe același pomelnic a celor vii și a celor morți, slujba religioasă în care urarea "Mulți ani trăiască!" se rostește alături de rugăciunea de pomenire a celor morți.

O seamă de acte rituale precum sădirea și dăruirea pomului împodobit cu obiecte femeiești, tămâierea bucatelor, masa de pe izlaz, jocul final, ca și obiectele rituale amintite mai sus vorbesc despre relicve ale unor sărbători ale belșugului și familiei. Inițierea copiilor prin participarea la toate cele trei secvențe ale obiceiului și prin jurământul de la „Slobozitul apelor", primirea pomului și săritul peste foc la „Spargerea sărindarului" asigură perpetuarea și păstrarea semnificațiilor străvechi ale obiceiului.

Fără a contesta vârsta apreciată ca fiind de doar câteva decenii a „Sărindarului de obște", credem că obiceiul s-a grefat - sau mai bine spus - a contribuit la rememorarea unor practici străvechi legate de culturi ale fertilității și morții.

Astăzi, "Sărindarul de obște" are un pronunțat rol de structurare și păstrare a unor relații interumane ce sudează comunitatea tradițională și contribuie la inițierea tinerilor în noua condiție de familie recent constituită, în practicarea unor datini legate de cultul strămoșilor și perpetuarea neamului. Totodată, este - incontestabil și evident - un prilej de petrecere, un tip cu totul special de sărbătoare, de afirmare a prosperității, de revigorare a legăturilor cu ceata de vârstă, de împlinire a maturității.

Mai presus de toate, ni se pare a fi, oricât de prematur ar părea, un prim pas către "Marea Trecere", un contact cu ceea ce înseamnă neamul și comunitatea, dincolo de timpul trăit cotidian, în "lumea fără dor". Este un mod firesc de a te obișnui cu ireversibilitatea timpului, de a te înscrie - pentru o vreme - în timpul sacru circular, de a-ți asuma destinul morții în mod firesc, un comportament pe care civilizația urbană l-a pierdut cu totul, înlocuindu-l cu anxietatea și angoasa.

NARCISA ȘTIUCĂ

Cercetător

Centrul Național al Creației Populare

ELEMENTE DE TRADIȚIE STRĂVECHE ÎN PRODUȚIA CENTRULUI CERAMIC OBOGA

Amplasat pe cursul inferior al Oltețului, centrul ceramic Oboga, alcătuit din mai multe sate: Oboga de Jos, de Mijloc, de Sus și Bobicești, poate fi considerat nu numai ca unul dintre centrele cu cea mai masivă producție din țară, ci și unul din centrele în care s-au perpetuat cel mai bine tradiții străvechi.

Descoperirile arheologice din zonă, ce au scos la iveală numeroase resturi de olărie preistorică, atestă centrul ca pe o așezare străveche. O impulsivitate deosebită primește meșteșugul olăritului la Oboga, în epoca brâncovenească, centrul deservind marile așezăminte ale Basarabilor și Brâncovenilor de la Plăviceni, Brâncoveni și Căluui, precum și pe cele ale marilor boieri de la Craiova și Slatina.

În secolul al XVIII-lea asistăm la o transformare a vechii ceramici de Oboga, atât în ceea ce privește tehnica de ornamentare, cât și decorul propriu-zis, sub influența centrului de tradiție mai nouă de la Horezu. În ciuda acestor asimilări, în producția centrului continuă însă să persiste până în zilele noastre numeroase elemente de veche tradiție: forme străvechi, tehnici de

ornamentare, ornamente.

Din marea varietate de forme ceramice produse la Oboga, amintim, în primul rând, pentru descendența lor din forme vechi, ulcioarele și oalele de fiert cu torți, decorate cu motive preistorice, precum motivul în "damier", constând din pătrate alternantem, cel al "imbricației" (solzi așezați în triunghi) sau cel al romburilor.

O altă formă străveche, perpetuată în producția centrului până în urmă cu câteva decenii, o constituie oțetarul sau vasul de murături, ce păstrează tradiția amforoidă din antichitate. De origine grecească, atât în ceea ce privește forma, cât și utilitatea, amfora a devenit un vas foarte obișnuit și la romani, fiind destinată păstrării, dar mai ales transportului lichidelor, în special untdelemnului și vinului. Pe teritoriul Olteniei, săpăturile arheologice au evidențiat faptul că, încă din La Tène, localnicii imitau amforele grecești, dovadă descoperirile de la Orlea sau Romula.

Oțetarele de Oboga destinate, așa cum o arată și numele, păstrării oțetului, se caracterizează, față de exemplarele provenind din alte centre, prin gâtul lor mai alungit, amforoid. Față de oțetare vasele de murături sunt mai mici, au gâtul mai scurt și mai larg și fundul lățit, pentru a avea o mai mare stabilitate. Totuși, vasele mari care rămăneau de obicei nemișcate, au păstrat forma ascuțită până în secolul al XIX-lea.

Alături de ulcioare, oțetare și oale, străchinile reprezintă formele ceramice cele mai caracteristice românești, continuatoare ale unor vechi tradiții, exemplarele lucrate astăzi la Oboga încadrându-se mai ales tipului de influență orientală, cu bază mică, margini curbe și buză răsfrântă în afară.

Oboga figurează astăzi printre puținele centre ceramice din țară în care s-a perpetuat confecționarea de figurine cu forme zoo și antropomorfe (pușculițe, fluierici, jucării), a căror asemănare cu figurinele descoperite în așezări sau morminte preistorice este izbitoare. Evidențiem, în special, figurina antropomorfă cu fustă clopot, atât de asemănătoare figurinelor neolitice de la Gumelnița.

În toate aceste cazuri nu se poate vorbi de un primitivism al olarilor contemporani, ci mai degrabă de o similitudine de concepție artistică și de o stilizare a elementului decorativ, păstrate identice, din timpuri străvechi până astăzi.

În strânsă legătură cu figurinele, dar cu o cu totul altă funcționalitate și semnificație, amintim ulcioarele de conăcărit, având formă simbolică de barză sau cloșcă cu pui, precum și ploștile de pământ, cu decorații reliefate prin pastilaj.

Legătura cu tradiția este evidentă în producția centrului Oboga, nu numai în ceea ce privește perpetuarea unor forme străvechi ci și în folosirea unor tehnici de ornamentare și a unui repertoriu de motive decorative de veche tradiție. Astfel, aici, continuă să se utilizeze, în decorarea vaselor mari, reliefurile aplicate, realizate de obicei cu mâna, tehnică foarte răspândită

odinioară în centrele ceramice din mai multe provincii ale Imperiului roman, printre care și Dacia.

În lucrarea sa "Ceramica romană din Oltenia", Gh. Popilian publică 11 astfel de vase provenind de la Romula și Orlea, din care au fost descoperite fragmente decorate cu șerpi, iar uneori și cu figuri umane, în zona umărului sau a toartei. Vase asemănătoare au mai fost publicate pentru Oltenia de prof. D. Tudor și de Al. Bărcăcilă, fiind descoperite la Romula și respectiv în castrul de la Drobeta.

În ceea ce privește semnificația lor, cei mai mulți cercetători le-au pus în legătură cu cultul lui Mithras, străveche divinitate orientală de origine iraniană, zeu al soarelui și luminii, simbol al nemuririi și al victoriei asupra forțelor răului și întunerului.

La Romula, unde au fost găsite fragmente de vase cu șerpi aplicați în relief, exista un puternic nucleu de adoratori orientali, iar bogăția izvoarelor favoriza cultul zeului Mithras, ca protector al surselor de apă. În cadrul cultului, vasul ținea locul izvorului, de unde prezența șarpelui cu rol apotropaic, după unii cercetători, iar după alții, simbolizând paznicul izvorului sfânt.

Am insistat asupra prezenței în sudul Olteniei, în secolele III-IV e.n., a unor vase ornamentate cu figuri în relief aplicate, produse ale unor ateliere locale, precum și asupra semnificației acestor reliefuri, având în vedere prezența în producția actuală a centrului Oboga a ulcioarelor de nuntă, ornamentate cu reliefuri aplicate, reprezentând de cele mai multe ori șerpi, a căror semnificație o constituie, având în vedere funcționalitatea rituală a vasului, rolul lor de protectori ai tinerilor căsătoriți împotriva oricăror forțe metalice.

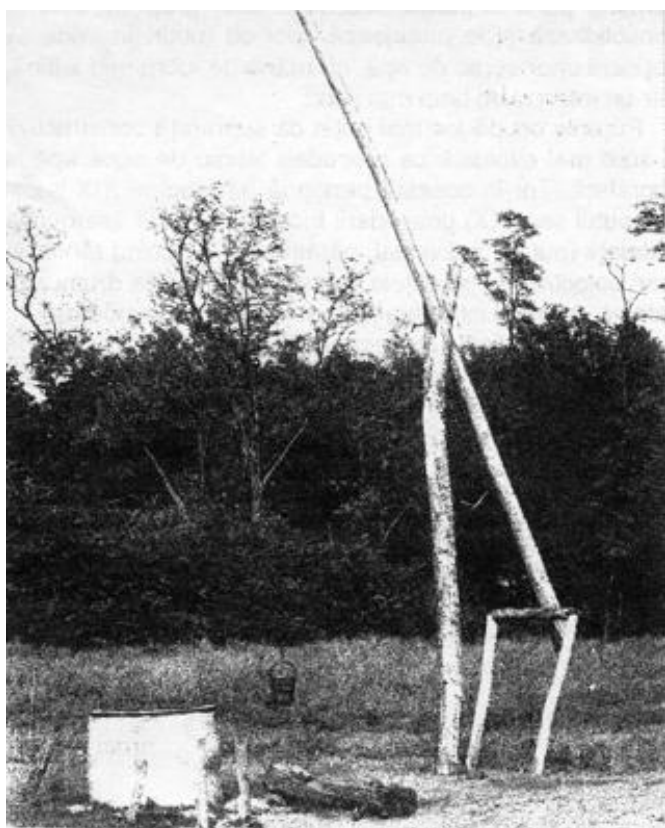
În afara reliefurilor figurative ce împodobesc ulcioarele de nuntă, meșterii de la Oboga au utilizat, până nu demult, în decorarea oțetarelor sau a vaselor de murături și reliefurilor simple ("brâne"), alveolate, realizate prin apăsare cu degetul în pasta moale, ornamente ce se regăsesc, sub formă de brâu alveolar, întrerupt sau nu de butoni, pe vasele clopot sau pe vasele borcan din epoca traco-getică.

Repertoriul ornamental al centrului Oboga conține de asemenea numeroase motive cu origini străvechi, cum ar fi: spirala, frecventă în ceramica de Cucuteni (Moldova) și Boian (Muntenia), linia ondulată, întâlnită încă din epoca "La Tène", solzișorii, ornament preistoric, folosit pentru umplerea spațiului în cazul motivelor animaliere (pește, păsări), brăduțul și triunghiul, utilizate în olăria preistorică zgâriată ș.a.

Am încercat în cele prezentate mai sus o sumară enumerare a numeroaselor elemente de tradiție străveche, întâlnite în producția actuală a centrului Oboga, elemente ce reprezintă dovezi elocvente ale vechimii și continuității meșteșugului și implicit a populației, în zonă.

VIORICA TĂTULEA
Cercetător Științific
Muzeul Olteniei Craiova

Fântână cu cumpănă din Desa – Dolj

Foto: Adrian Piscușescu

UNELE PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA PROBLEMELE LEGATE DE FÂNTÂNILE DIN OLTENIA

Atât pentru nevoile personale, dar mai ales pentru nevoile din gospodărie, omul a fost obligat să caute și să-și procure apa.

Procurarea apei a fost rezolvată mai ușor, atunci când omul a folosit resursele de la suprafață. Adică apa din fluvii, râuri, pârâuri și izvoare, apa din lacuri și bălți precum și apa din precipitații: din ploaie, zăpadă sau gheață. Așa se explică faptul că cele mai multe așezări

umane preistorice au fost descoperite de arheologi pe malurile râurilor și bălților.

Problemele cele mai complicate de rezolvat le-au avut în situațiile în care colectivitățile umane au fost obligate și a trebuit să caute și să-și procure apa din subsol; apa nevăzută, apa din pânza freatică.¹

Procurarea apei din pânza freatică a impus colectivităților umane rezolvarea următoarelor probleme:

1) Metodele și practicile populare tradiționale de depistare a punctelor de pe sol în care pânza freatică se află la cea mai mică adâncime.

2) Procedeele și mijloacele de a ajunge la sursa de apă din subsol după ce a fost depistată.

3) Tehnica (mecanismele) de aducere - de extragere, de scoatere a apei - la suprafață.

4) Consolidarea și protejarea locului unde s-a ajuns la pânza freatică („la izvor”).

5) Credințele, practicile, obiceiurile și datinile de protejare și întreținere a surselor de apă. Deci și a punctelor de alimentare cu apă din pânza freatică.

Având în vedere vastitatea problematicii legate de fântâni, noi nu vom încerca nici măcar să propunem vreo clasificare a lor, așa cum încearcă unii autori în lucrările lor. De altfel este foarte dificil de făcut o clasificare a fântânilor.

În lucrările de specialitate apărute la noi în care se prezintă problematica alimentației cu apă a colectivităților umane din așezările sătești ale țării noastre, clasificările fântânilor sunt discutabile. În foarte multe studii autorii confundă fântâna propriu-zisă cu izvorul, iar criteriile de clasificare sunt amestecate. Când se are în vedere arhitectura fântânii, când se consideră, ca principal, mecanismul de extragere a apei din fântână. De exemplu: în tipologia fântânilor, propusă de Octavian Radu Maier, în A.E.R. nr. 4/1978 se menționează:

- 1) Groapa pentru apă
- 2) Fântâna cu cumpănă
- 3) Fântâna cu manivelă
- 4) Fântâna cu roată
- 5) Fântâna cu scripete (Dar și acest tip are în cele mai multe cazuri manivelă sau roată)
- 6) Fântâna cu vârtej, cu animale
- 7) Altele: Cișmelele și fântânile cu roată de vânt.

În nr. 6/1979 al aceleiași publicații, Radu Maier ne propune cam aceiași clasificare cu unele mici modificări:

- 1) Groapa de apă și izvorul (Deci aici apare și izvorul)
- 2) Fântâna cu cumpănă
- 3) Fântâna cu roată
- 4) Fântâna cu manivelă
- 5) Fântâna cu scripete
- 6) Fântâna cu vârtej acționat de tracțiune animală.

Aici, spre deosebire de studiul anterior, se face o binevenită precizare)

7) Altele

La această rubrică "Altele", autorul face, între paranteze, următoarea precizare: "... aici au fost înregistrate izvoarele și fântânile cu cârlig, care sunt prin excelență surse de apă de suprafață, între 0.50m-2m adâncime." Ne întrebăm, însă, cum s-o fi explicând că

¹ Pânza freatică ("izvorul") este primul strat de apă care se găsește la mici adâncimi și care întreține și influențează proprietățile solului, menține și perpetuează vegetația. Din apa freatică se formează izvoarele, fântânile și puțurile.

apa este "... prin excelență la suprafață..." dacă ea se află la 0.50m-2m în subsol? Dacă izvoarele le-a introdus la primul punct, de ce le-o mai fi băgat și în această categorie "ALTELE" de la punctul 7?

După cum se poate observa clasificarea este discutabilă cu foarte multe inconsecvențe și chiar confuzii. În vederea argumentării acestei afirmații să mai dăm un exemplu: în Ghidul Muzeului tehnicii populare din Dumbrava Sibiului (Sibiu, 1986, pag. 199) se spune: "Fântâna este de tipul celor cu roată și ghizdul octogonal din grinzi de brad cu acoperișul conic din sită". Așa cum se poate observa în această clasificare autorul a pus accentul pe criteriul formei și elementelor constructive, care conferă aspectul arhitectural al fântânii și mai puțin detaliile tehnice referitoare la scoaterea (extragerea) apei: tambur, scripete etc.

Scurta noastră expunere a urmărit să atragă atenția că problematica apei, ca element vital pentru colectivitățile noastre sătești cu toate implicațiile ei în conștiința țăranilor români nu a fost temeinic

cercetată și nu considerăm că este cazul să insistăm asupra acestui subiect. Precizăm totuși, că în Oltenia întâlnim majoritatea tipurilor de fântâni grupate în clasificările de mai sus. Mai puțin fântânile din care se scotea apa cu burduful și cu ajutorul

tracțiunii animalelor; fie că dispozitivul de aducere a burdufului, sau a găleții la suprafață se făcea prin intermediul vârtejului sau al roții de lemn. Acest tip de fântâni erau frecvente în Dobrogea. Și oltenii au avut asemenea instalații de apă acționate de animale. Dar, acestea erau create pentru irigații sau pentru povere la extragerea și mai ales la transportul unor mari cantități de apă; așa zisele "roți de udat".

Mai trebuie menționat că în majoritatea așezărilor din județele Olteniei se face o distincție netă între izvorul captat (amenajat cu bazin și uneori cu jgheab) și fântână. Nici chiar ca denumire nu sunt confundate aceste două tipuri diferite ca surse de alimentare cu apă. Izvorului captat i se spune bunar și cișmea ("ceșmea") și nu fântână; s-ar mai pune problema cuvântului puț, folosit și în unele județe ale Olteniei; mai ales în așezările de șes; Denumirea gropii săpată în pământ până la "izvor" (pânza freatică) cu cuvântul puț este mai nouă. Cu toate că-i tot de origine latină² ca și fântână cuvântul puț (pentru această sursă de apă), a început să fie folosit mult mai târziu, prin secolul al XIX-lea, când au început forajele la pungiile de

petrol de pe Valea Prahovei și din alte zone. Noțiunea este impusă de apariția industriei petroliere. Tehnologia de săpare a puțurilor petrolifere a dus la apariția unor utilaje simple pe care le folosesc meșterii puțari din lumea satelor pentru săparea în pământ, până la pânza freatică a unor gropi pe care le consolidează și le protejează apoi cu tuburi în vederea obținerii unor surse de apă, cu mână de lucru mai ieftină, într-un interval de timp mai scurt.

Puțurile ocupă loc mai puțin ca suprafață constructivă și sunt mai evolute ca procedeu tehnic de scos apă la suprafață. Tot în aceasta perioadă (sf. sec. al XIX-lea și începutul sec. XX) gospodarii încep să-și facă asemenea instalații (puțuri) individual, părăsind și înlocuind fântânile mari colective de pe ulițele sau de la răscrucile drumurilor satelor, cu puțul individual, săpat în incinta gospodăriei.

Totuși, fântânile cu cumpână și bunarele, pe lângă rolul lor practic, aveau, și, mai au încă, o mare valoare decorativă în peisajul de câmpie sau colinar din preajma satelor românești.

Alături de pietrele și crucile de hotar, alături de troițe, de altare și de icoanele din preajma satelor, ele dau speranță și cuibăresc în sufletul călătorului siguranța și certitudinea bunăstării, a prosperității. Așezărilor Olteniei îi rămân însă tipice izvoarele amenajate și adăpostite prin mici

Izvor cu capete de cai din Argetoiaia – Dolj

Foto: Paul Pleșa

construcții de lemn cu capete de cai, ce sunt socotiți benefice elemente de pază ale locului din care izvorăște apa element esențial vieții, dar și cu mare putere de simbol.

În trecut căutătorul de izvoare și constructorul de fântâni, alături de cruceri, au fost din totdeauna, considerați oameni cu calitate deosebite frizând supranaturalul, iar ctitorul de fântâni era socotit ca realizator al unui act de mare generozitate, de omenie, de grațitudine, de pietate. Dar credințele, datinile și obiceiurile legate de apă - de fântâni, de bunare, de apele curgătoare etc. - constituie, așa cum afirmam și în paginile anterioare, un alt mare și important capitol al civilizației și culturii poporului nostru și el necesită o urgență și temeinică cercetare până nu se uită și nu se pierde totul.

PAUL TEODOR PLEȘA
Etnograf

2 Puț din lat. Puteus = Gaură săpată în pământ pentru extragerea petrolului din zăcămint. Groapă (de obicei cilindrică cu pereții căptușiți cu tuburi, săpată în pământ până la un strat de apă și care servește la alimentarea cu apă).

AMBIANȚA ARHITECTONICĂ ROMÂNEASCĂ

Mai mult decât oricare altă piesă a gospodăriei țărănești, casa reprezenta expresia, măsura fundamentală a vredniciei, a chibzuinței, a puterii economice, a poziției sociale. De aceea, faza dintâi a bărbaților consta în agonisirea celor trebuincioase înălțării unor case cât mai trainice, cât mai "măndre".

Potrivit rânduielilor străvechi casa trebuie clădită pe locuri "bune", "curate". Erau considerate "rele" locurile pe care se produsese morți violente, pe care se făcuseră jurăminte "strâmbe", sau care se dovediseră aducătoare de nenorociri pentru înaintași. Obșnuit, vatra străbună a casei nu se părăsea decât rareori. De regulă, fiul cel mic rămânea în casa părintească, iar ceilalți își înălțau locuințe în imediata apropiere.

În alegerea locului de casă, se ținea seamă și de configurația terenului. În mod curent, casele se plasau în partea mai ridicată a curții, pentru înscrierea armonioasă a acestora în peisaj. Fiind astfel așezate, ele își evidențiau perfecția volumetrică până în depărtare și îngăduiau, totodată, celor ce le locuiau să privească lung, până în zare, să se afle într-un continuu și nemijlocit contact cu natura înconjurătoare.

De asemenea, se avea în vedere înscrierea casei în ambianța arhitectonică a gospodăriei, relația ei cu construcțiile anexe, relație în care deținea o poziție privilegiată, concretizată în faptul că locuința se plasa astfel încât din tinda (prispa, târnațul) ei să existe o bună vizibilitate a întregii curți, a tuturor acareturilor.

Orientarea după soare, adică construirea caselor cu fața spre sud, a reprezentat o altă cerință generală, iar o dată cu tragerea satelor la drum s-a adăugat și exigența că locuința să se afle înspre drum, iar acareturile să se clădească mai în spate, pe laturile gospodăriei.

În afara unor cerințe de felul celor amintite, care reprezintă o expresie a modului propriu de a simți și de a gândi și care au devenit tradiționale prin consfințirea în timp, românii n-au fost îngrădiți de alt gen de reglementări (până pe la începutul secolului trecut, nici chiar de prevederile administrative) privitoare la înălțarea caselor. De aceea, în cadrul vetrei sătești, casele lor formau grupuri asimetrice față de drum, erau pierdute prin grădini, părănd crescute din peisaj. Și în această dezordine aparentă suntem îndemnați să descifrăm consecința unei evoluții firești, fără hiatusuri, a unui popor străvechi. Spre o astfel de concluzie ne îndeamnă, de exemplu, raportarea la casele sașilor din România, care se clădeau una lângă alta, formând la stradă un adevărat zid. O atare ordine geometrică poate fi ecoul ordinii din sufletul sașilor, dar ea nu se cuvine a fi desprinsă și de faptul că ne aflăm în fața unei populații care, colonizată fiind în mijlocul etniei românești, a trebuit să manifeste o mai accentuată rigoare în gruparea caselor la un loc, în fortificarea lor și în izolarea fațadelor dinspre drum de privirile din afară. Era grija unei colectivități implantate de a se pune la adăpost de orice pericol.

La crearea impresiei că locuințele românilor erau născute parcă din "inspirația capricioasă a naturii însăși" (cum spunea Lucian Blaga) contribuia neîndoiește și materialul din care se înălțau. Într-adevăr, casele construite din lemn aveau un farmec aparte, care își găsea temeiul în noblețea intrinsecă a materialului de lucru, în însușirea acestuia de a putea fi umanizat fără a i se modifica constituția și fără a i se schimba fundamental aspectul, în capacitatea lui de a da căldură mediului locuit, de a lăsa să se prelungească natura neviolentată spre interior.

Înjghebarea îndeobște chiar în mijlocul pădurii, prin utilizarea lemnului provenit din zeci de copaci aleși "pe sprânceană", casele de odinioară se caracterizau și prin masivitate, printr-o trăinicie seculară. Chiar dacă acoperișul de paie sau de șită se înlocuia după câteva zeci de ani, osatura casei înfrunta asperitățile timpului pe durata mai multor generații succesive. E adevărat că pentru ocrotirea rezistenței firești a lemnului interveneau și meseriașii care se străduiau să combată dăunătorii biologici ai materialului de lucru încă din timpul ridicării construcției. Astfel, împotriva proliferării mușchilor și a lichenilor, recurgeau la picioarele de piatră care favorizau circulația aerului pe sub clădire, iar pentru întărirea

Biserica de lemn din Valea lui Pătru – Dolj

Foto: Adrian Piscupescu

lemnului cu deosebire a tălpilor dinspre nord-vest acesta se stropea cu soluție de var. Pe de altă parte streșinile erau foarte largi, iar acoperișurile se înălțau într-atât încât precipitațiile atmosferice să se scurgă rapid.

Împreunarea tălpilor și a bânelor la colțurile caselor sau fixarea căpriorilor în cosoroabe și pe culme erau operații pe care meseriașii le înfăptuiau cu atâta ingeniozitate și temeinicie încât locuințele de lemn rămăneau intacte chiar și în urma cutremurelor sau a alunecărilor de teren

În general, planul locuințelor rurale era perfect adaptat funcției. Or, în concordanță cu datina străbună, cu normele statornicite în funcționarea obștilor sătești românești, casa țărănească n-a constituit nicicând adăpost pentru mai multe familii descinse din același strămoș, ci numai pentru o singură familie "obișnuită" (compusă din soț, soție și copii) sau, mai rar, pentru două (în cazurile în care familia fiului mai mic locuia cu părinții acestuia). Este o situație întru totul diferită de cea tipică pe vremuri în Balcani, unde casa includea, de obicei, locuințele membrilor unei "comunități de familie" sau ai familiilor înrudite ce compuneau un "clan". Având altă destinație, casa țărănească românească avea și dimensiuni relativ reduse. În măsura în care a fost investită și cu atribuția de apărare a familiei și a avutului oamenilor, ea a manifestat și unele tendințe de fortificare, depistabile atât la exemplarele joase (a se vedea, bunăoară, spațiile mascate în spatele caselor, pentru a servi - în momentele invaziilor - la ascunderea proviziilor, a obiectelor vestimentare etc.), cât și la piesele înalte (avem în seamă, de pildă, masivitatea soclului, a parapetului sălii de la etaj; scara interioară de urcare la etaj; ușile mari, puternice, de la pivnița de la parter, care se puteau manevra printr-o pârghie de la etaj etc.).

În ansamblul său, casa țărănească de lemn se mai definea prin armonia proporțiilor – emanație, între altele, a discreției, a echilibrului sufletului românesc -, prin păstrarea unui raport corespunzător între volumul construcției și înălțimea acoperișului (de obicei, acoperișul cu paie reprezenta 3/4 din lățimea casei, iar acoperișul cu șită avea înălțimea egală cu 2/3 din lățimea casei), prin eleganța liniei, prin diversitatea formulelor arhitecturale de concretizare, prin bogăția detaliilor ornamentale, care înnobila lemnul și care erau executate cu simț artistic.

Prin proporții monumentale, prin echilibrul volumelor de bază (temelie, pereți, acoperiș), prin ingeniozitatea asocierii tuturor elementelor într-o creație deopotrivă utilitară și frumoasă, mai ales casa înaltă românească poate fi înscrisă în rândul celor mai izbutite întru chipări arhitectonice țărănești din Europa.

GH. IORDACHE

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND SIMBOLISMUL

"JANITOR" AL CALOIANULUI

Analizând datele acestei practici, ne vedem puși în fața unui simbolism contradictoriu care determină interferența a trei mari zone referențiale:

- a) agricultura tradițională,
- b) ritualul funerar,
- c) concepția tradițională despre timp.

Cele câteva aspecte pe care ne propunem să le discutăm vizează surprinderea unui posibil element de convergență a acestor trei arii simbolice, fără să supralicităm, însă, concluziile, conștienți fiind de faptul că simbolurile rămân în timp ce simbolistica lor se schimbă sub presiunea istoriei.

Astfel, în mod determinant, Caloianul se integrează unui simbolism janitor. El este cel care deschide porțile cerului.

În Oltenia de sud el are un dublu feminin, Caloianța, iar în Oltenia centrală, practica se întâlnește sub denumirea Muma ploii, care impune la rândul ei, ideea de feminitate.

Aceste două aspecte conduc la conturarea unor solidarități simbolice. Se impune să subliniem că un astfel de termen are la bază și vehiculează echivalențe simbolice, deci, relațiile pe care le vom face în continuare nu trebuie privite ca un sistem mecanic în care acționează legea cauzei și a efectului, ci mai curând ca propoziții dintr-un text fragmentar.

Solidaritățile simbolice care nouă ni se par relevante în cazul de față sunt: Caloianul-Janus-Sf. Ioan-Isus

Christos. Într-un astfel de lanț, "verigile" au însă roluri și o importanță diferită.

Textul, tripartit structural, cunoaște practic o stare catalectică a primelor două secvențe: cea a invocației/ Caloiene, Ene/ și cea a rugăminții / Deschide lădițele/ Să curgă ploile/, dar, în același timp, accentuează opoziția simbolică închis/deschis. Cea de-a treia secvență, a motivării, se realizează în jurul acestei opoziții simbolice.

Din această perspectivă, Janus este principiul janitor prin excelență. El este cel care are în grijă porțile solstițiale, fiind cunoscut drept zeul cu chei. La Roma era sărbătorit de solștiții, dând chiar numele primei luni a anului.

Dincolo de acest aspect solstițial, Janus mai cunoaște un caracter androgin: Janus/Jana/R. Guenon; 129/supraviețuind doar ca simbol ermetic/Rabis/și unul inițiativ: rădăcina cuvântului pare a fi din sanscrită – care a dat în această limbă "jāna"/cale/iar în latină "ire"/a merge/ și compusul in+ire/a intra/ din care se derivă "inițiativ"; Janus fiind, într-adevăr, stăpânul celor două căi, pe care le parcurge cu barca sa, trecând dintr-un tărâm în altul. Prin acest ultim aspect, se face relația cu aria simbolică funerară.

Janus janitor mai impune și ideea ciclicității și, mai ales, a orientării scurgerii timpului. Janua Coeli corespunde solstițiului de iarnă, iar Janua Inferni celui de vară.

Creștinismul a preluat această idee de ciclicitate prin sărbătorirea celor doi sfinți Ioan. La noi, Janua Inferni este marcat de o sărbătoare a Diane/Sânzienele/, care poate fi interpretată și ca un dublu feminin al lui Janus, respectiv, Janua/cf. R.Guenon; 129/. Mai mult, chiar, această ciclicitate a fost surprinsă în cultura populară occidentală prin maniera de a-i diferenția pe cei doi sfinți Ioan: Ioan care plânge și Ioan care râde.

Într-un astfel de context, s-ar impune rediscutarea etimologiei numelui Caloian, văzut de G. Săulescu drept Ioan cel Bun/ 1982; p.244/. Fără a-l identifica, însă, cu Ioanițiu, întemeietorul imperiului româno-bulgar, etimologic îl încadrează în aria solstițială a lui Ioan care râde, a liniei ascendente a anului, a renașterii, a puterii vitale.

În ceea ce privește inițierea, unele texte ale Caloianului ne apar ca o căutare rituală, conținând chiar ideea de ofrandă, fiind construite pe ideea epifaniei în urma unei dispariții rituale.

Această primă solidaritate simbolică între Caloian și Janus indică doar vechimea și esența

păgână a practicii, pentru că în cultura noastră populară, Caloianul nu este circumscris unui context solstițial. Este însă solidar cu ideea de ciclu natural.

Sf. Ioan și Isus Christos. Aceste două "verigi" ale lanțului simbolic subliniază o anumită dinamică a transformărilor suferite de simbolistica inițială și, deci, relația cu evoluția istorică.

Apropieri între Janus și Isus Christos s-au făcut deseori. Christos este și el stăpân al cheilor, dar, mai ales, el este "2 calea"/Epistola lui Pavel către evrei, VII, 3/, El este cel care inițiază.

Caracterul solstițial al lui Isus este amintit de către Ioan. În Evanghelia care-i poartă numele, Ioan spune: "Trebuie ca El să crească iar eu să mă micșorez" /Ioan; III, 30/, referindu-se la paralelismul simbolic dintre Isus și Ioan Botezătorul. Toate acestea au la bază faptul că în creștinismul timpuriu între Christos și Soare exista o solidaritate simbolică perfectă. Să mai adăugăm și faptul că ploaia și lumina sunt echivalente din punct de vedere simbolic iar simbolismul ploii ca lumină a fost conversat menținându-se chiar în liturghie /Isaia: 45, 7, 8/ "Eu

întocmesc lumina.. Să picure cerurile de sus și să ploaie norii neprihănirea".

Practica românească a Caloianului pare a fi o lectură creștină a unui text păgân, cu toate transformările specifice unei reideologizării.

Data fixă a practicării Caloianului este între moartea Domnului și Înălțarea sa, impunând un context simbolic funerar a cărui semantică oscilează însă între aspectul funerar strict dat de ritualul înscenat de practică, înmormântarea păpușii de lut, și metafora renașterii naturii, pe care, de altfel, Christos o preia.

Modelul exemplarității vieții și pătimirii Mântuitorului devine, astfel, un "catalizator", o grilă mentalitară în lecturarea unui fond păgân de către o civilizație în care creștinismul și reminiscențele păgâne au fost, de altfel, două dimensiuni conciliante, asigurând, în felul acesta existența unor practici populare precum Caloianul.

NICOLAE PANEA

Folclor coregrafic

PANAGHIA

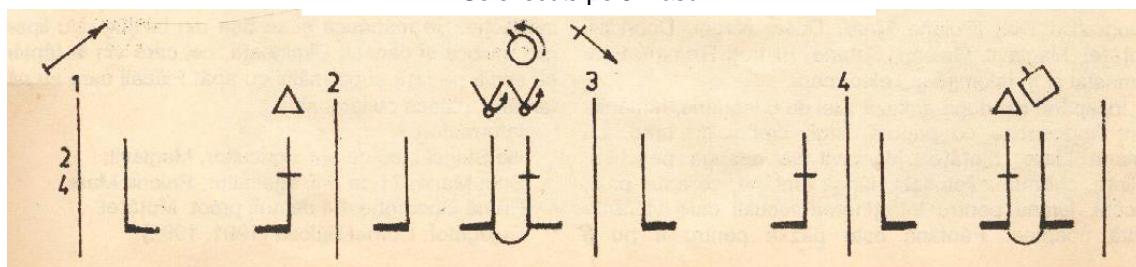
Comuna: CIUPERCENII NOI
JUDEȚUL DOLJ
Informatori: IOVAN MARCEL: 22 ani
MATEI NICOLAE: 20 ani
Formația de dansuri a Căminului
MUZICA: Grup de suflători care acompaniază formația de dansuri
Data culegerii: 2 Aprilie 1967
Cercetător: Maestru de balet
MARIN BADEA.

JOC: Bărbătesc
ȚINUTA: Prinși de brâu olteneste
(de mână încrucișat la spate)
FORMAȚIA: În linie
TEMPOUL: Vivace
MĂSURA MUZICALĂ:

Jocul cuprinde trei părți, prima parte având 8 măsuri, a doua 48 măsuri.

DESCRIEREA GRAFICĂ A JOCULUI PARTEA I-a

Se execută pe 8 măsuri.

suri, iar a treia 24 măsuri.

Melodia conține trei fragmente: A, B și C. Fragmentele A și B au câte 4 măsuri fiecare și se cântă cu repetiție, iar fragmentul C are 8 măsuri.

Cele trei părți ale jocului, nu coincid cu cele trei fragmente ale melodiei, din care cauză, jocul se desfășoară fără a ține seamă de construcția melodică.

PARTEA II-a.
Se execută pe 48 măsuri.

PARTEA III-a.
Se execută pe 24 măsuri.

Vivace ♩ = 162

Dicționar

DICȚIONAR DE OBICEIURI OLTENEȘTI

PĂZITUL FÂNTĂNILOR. Se desfășoară în noaptea de 6 spre 7 ianuarie.

Actanți: tineri, maturi, bătrâni, femei.

Obiceiul se practică în satele din sudul zonei etnografice Dolj (Poiana Mare, Desa, Negoii, Dobridor, Moțăței, Maglavit, Golenți, Catane, Bistreț, Risipiți). Este semnalat și în Ialomița și Teleorman.

Începând din după-amiaza zilei de 6 ianuarie, fântânile sunt împodobite cu papură, stuf, crengi de brad. La Poiana Mare, Moțăței, Maglavit se adaugă peșchire, velințe, chilimuri. Totodată, lângă fântână, se aduc paie, coceni, lemne pentru întreținerea focului care va arde toată noaptea. Fântâna este păzită pentru a nu fi

spurcată. Cei care nu reușesc s-o păstreze curată, sunt pedepsiți, batjocoriți și nevoiți să curețe fântâna până dimineața.

Astăzi, obiceiul este mai ales prilej de petrecere și distracție. Se mănâncă și se bea din belșug. Nu lipsesc nici muzica și dansul. Dimineața, cei care vin la fântână, se spală pe față și pe mâini cu apă. Flăcăii care au păzit fântâna, pleacă cu iordănitul.

Informatori:

Ilie Stanciu, 80 de ani, agricultor, Maglavit;
Stan Marin, 71 de ani, agricultor, Poiana Mare;
Prună Gheorghe, 34 de ani, preot, Moțăței.

Culegător: Cornel Bălosu (1991, 1992)

OBICEIURI LEGATE DE PRAGUL CASEI

Copilul adus de la botez este trecut peste prag prin toarta unei căldări (tuci), ca să nu se deoache. Moașa trece pragul în casă, nașa stă afară. Copilul este trecut în casă numai după ce nașa confirmă că este cuminte.

Informator: Bălan Elena,
Cernădie, Gorj, 39 de ani,
casnică.

Culegător: Pascu Carmen, 1992

OBICEIURI LEGATE DE FEREASTRA CASEI

Un copil care boală (pentru că i s-a dat același nume cu al unui frate mai mare) este dat de pomană pe fereastră unei femei cu mulți copii. Femeia, care primește copilul, trebuie să aibă familie întregă. Copilului i se impune să spună mamă și tată noilor părinți și să-i considere frați pe odraslele acestora. La nuntă va primi un dar important de la noii părinți, însă nu va emite nici un fel de pretenții asupra moștenirii.

O femeie, care leapădă copiii, poate da de pomană copilul chiar înainte de a-l naște.

Informator: Bălan Elena,
Cernădie, Gorj, 39 de ani,
casnică.

Culegător: Pascu Carmen, 1992

FOCUL VIU LA STÂNA

Un tăciune se ascunde sub cenușă cât timp durează pășunatul. Focul este întreținut de băcițele care rămân la stână și pregătesc mâncarea.

La "colibă", unde se țin oile sterpe, focul este întreținut de bărbați. În cârligul de fier de deasupra focului se pune o potcoavă de fier găsită, despre care se crede că aduce noroc.

Informator: Flitan Petre,
Cernădie,

Gorj, 44 de ani, inginer.

Culegător: Pascu Carmen

RELICTE ALE OBICEIULUI DE ÎNMORMÂNTARE LA FRATOȘTIȚA – DOLJ

Mortul este spălat în casă, în albie. Bărbații spală mortul bărbat, iar femeile pe femeie. În scaldă se pune tămâie și busuioc. Apa, care rămâne din scaldă, se toarnă într-o groapă făcută în grădină, la loc ferit.

La mort cântă goarneau. Prima cântare se numește ZORILE. La priveghiul care are loc în fiecare noapte, iau parte neamurile și prietenii apropiați. MĂSURA MORTULUI se ia cu o nuia de alun. La cimitir nuiaua se rupe în trei și se așază în coșciug. Mortului i se mai face o lumânare de ceară curată, numită STAT, care i se așază pe piept. De la stat în sus se leagă o cruce de măceș (fără cui). Statul se aprinde la biserică. Ceea ce rămâne din el, cât și

celelalte lumânări, se pun într-un sac care, apoi, se așază la capul mortului. Când se merge spre cimitir, gorniștii cântă trecerea podurilor. Până la cimitir se fac trei "odine", la răscruçiri. Peste mormânt, se aruncă apa dintr-o oală legată cu lână albă. Cei care au venit la înmormântare trebuie să se spele pe mâini cu apă din această pală. Peste mormânt se mai trec o găină, un porumb și un colac.

STĂLPUL, care i se pune mortului la cap, este cioplit de lemnarii din sat. Morților, care au jurat strâmb, sau au avut păcate, li se mai pun, la intrarea în cimitir, CRUCI DE JURĂMÂNT.

Pomenile se fac la 9 zile, 6 săptămâni, la jumătate de an etc.

La șase săptămâni se împodobește un TOIAG de alun. Pe el se prind colaci și covrigi. Toiagul se pune pe scaun, în capu' mesei și, apoi, se dă de pomană. Tot la șase săptămâni, popa trebuie să sfințească un IZVOR neprihănit pentru sufletu' mortului.

La izvor, se mai pun o CRUCE DE FÂNTÂNĂ și o CRUCE DE PUNTE.

Dacă mortul este nenunțit, i se face un BRAD. Un băiat se duce în pădure și-l taie. La casa mortului, bradul este împodobit cu panglici, flori, mere, covrigi. Pentru legături se folosește amciul de culoare roșie."

Informator: Manafu Sunică
Gheorghe, 52 de ani, brutar,
Fratoștița, Dolj.

Material cules de C.Bălosu, 1992

Cruci
de
jurământ
lângă
cimitirul
din
Fratoștița
Dolj

Restitutio

În anul 1910, apărea la Craiova sub semnătura doctorului Ch. H. Laugier, medic primar al județului Dolj, lucrarea "Sănătatea în Dolj". Fără să se ocupe în special de etnografie, lucrarea conține descrieri amănunțite ale obiceiurilor calendaristice și familiale, noțiuni de medicină și farmacologie populară, un capitol de descântece, elemente de arhitectură țărănească, costum popular, meșteșugari, date istorice, legende despre așezările județului la acea vreme etc. În concluzie monografia se constituie drept una dintre cele mai valoroase și vechi arhive scrise etnofolclorice. O reeditare a ei ar constitui o repunere în drepturi și un act de cultură.

C.B.

MEDICINĂ EMPIRICĂ

Cefalalgie - Dureri de cap - Soare sec - Aplicațiuni la tâmpile și pe frunte de felii de cartofi, ceapă, lămâie sau ridichie (Săcui, Ișalnița, Livezi). Alte ori se aplică cataplasme reci cu făină de porumb (Scaești, Cernele) sau făcute cu o buruiiană zisă "Măricuța" (Livezi). În Pleșoi, se aplică ceapă sau hrean; în Breasta, Predești, cârpe înmuiate cu țuică, sau lămâi presărate cu tămâie. În Scaești, se fac fricțiuni cu usturoi la tâmpile, urechi și nas. În Tatomirești, se aplică, în loc de comprese, bucăți de pulmoni (boșogi) pe tâmpile și frunte. În Cârcea, se măsoară capul bolnavului cu o ață, începând de la frunte la tâmpile și de la tâmpile la ceafă. Și dacă ața întinsă de la frunte la ceafă este mai lungă într-o parte decât în alta, individul e descreierat și, pentru a-l vindeca, i se strânge capul în peșchir. În Maglavit i se înnoadă bolnavului trei fire de păr în creștetul capului și i se toarnă apă rece. În Balta-Verde și în împrejurimi, bolnavul este dus la fântână, după ce scapătă soarele, o babă descântă câteva pietricele, pe care le aruncă una câte una, peste capul bolnavului, apoi îi leagă capul cu un fir de tei, strâns și răsucit la ceafă, cu ajutorul unui fus. Pe frunte i se fac trei semne cu un cărbune.

Colici intestinale - Izdat - Surdomaci. - Pentru a diagnostica această boală, se pune în capul copilului "moleți" (cari de făină); dacă mor, diagnosticul e pozitiv. Pentru a-l vindeca, omoară trei moleți în creștetul capului copilului, apoi, cu fundul unei oale, plină cu apă fierbinte, fac pe cenușe 9 urme. Din aceste urme se ia cu vârful unui pieptene și cu coada lingurei, câte puțină cenușe, care se pune în oala cu apă, se amestecă descântându-se și se dă copilului să bea de mai multe ori pe zi. Se pune cenușe și pe tălpile

picioarelor bolnavului. În Pleșoi, se bea apă, în care s-a pisat tămâie; cei din Mischii, consideră mai eficace tămâia de la Bobotează, mai cu seamă când este amestecată cu praf de pușcă și semințe de busuioac. În Gogoși se roade pur și simplu tămâie, pe când în Cernătești, Pleșoi, Coțofeni, bolnavul își roade găitanul de la șubă, mai cu seamă dacă a fost văpsit cu coaje de stejar. Foarte numeroși sunt aceia cari întrebunțează ceai din "coada șoricelului" sau "mușetel" alții beau apă, în care s-a frecat pietrii roșii (Saca), sau apă, în care s-a spălat o cruce sau icoană din casă (Raznic, Argetoia). În Livezi, se oblojește cu balegă proaspătă de vacă și bea rachiu cu piper.

Pentru copii cari plâng noaptea. - Se usucă și înșiră iarbă mare se duce la biserică unde șade 40 zile. Se afumă cu ea copiii mici când plâng noaptea (Catane).

Dureri de urechi - Năjit - Se pică în ureche unt dulce sau untdelemn cu vârful unei seceri, înroșite în foc (Hunia). Se descântă cu balegă de bou aprinsă, înconjurând urechea de mai multe ori, dar obiceiul cel mai răspândit este întrebunțarea „feștilei”. Feștila se face muind în ceară topită o fâșie lungă și îngustă de pânză de in, ce se înfășoară pe un fus. După ce ceara se sleiește, se trage fusul și pânza rămâne ca un trunchiu de con ascuțit. Capătul mic se bagă în canalul urechii, iar celălalt cap se aprinde și se lasă să ardă, până când ajunge aproape de ureche, în care, după ce s-a scos feștila, se toarnă untdelemn călduț.

Dureri nevralgice - Luat în de vânt. Se rup din colțurile casei foi și se afumă bolnavul, se roșește apoi în foc un fier găsit, pe care-l stinge într-un vas cu apă, așezat pe locul dureros. Apa o bea bolnavul (Șimnic).

În Mischii, se dă 'găinați de strigoi', luat de pe câmp înainte de răsăritul soarelui.

Pneumonie - Pleurezie Pleurodinie - Junghi. - Numele de junghi se dă fără distincțiune oricărei dureri acute - "mă junghie, mă taie" dar mai cu seamă durerilor cu sediul în regiunea toracică, ceea ce corespunde uneori punctului dureros al pneumoniei, dar foarte adesea și pleureziei, sau chiar unor simple punte nevralgice - pleurodiniei.

Căutarea junghiului cu gălbenuș de ou. - Un obicei general, practicat în scop de a afla sediul focarului pneumonic, sau 'locul junghiului', mai cu seamă la copiii ce nu pot vorbi. Se plimbă un gălbenuș de ou pe pieptul și spatele copilului; unde gălbenușul se sparge, acolo e locul junghiului.

Ața de junghi - Locul odată aflat se descântă o ață de cânepă (vezi descântecele), care se atârână de gâtul bolnavului (obicei generalizat). În unele locuri (Cernătești), se descântă în o oală cu apă, în care, cu un cuțit, se taie gâtul unei păpuși. (Se téaie junghiul). Apa o bea bolnavul. Cei mai mulți, aplică pe locul dureros o piele de iepure stropită cu spirit, piper, ardei; alții însă fac adevărate cataplasme cu mămăligă și piper (Balta-Verde, Braloștița, Scaești, Mihăița, Predești); cataplasme cu cărămidă pisată, făină de muștar și un ou proapăt (Coșoveni), sau cu tămâie, săpun și cărămidă pisată (Filiași). În Izvor, Bucovăț, se aplică pe locul dureros hârtie albastră; în Saca, Beloț, adevărate enaplastre făcute din un albuș de ou 1/2 lingură țuică, săpun răcăit, toate bătute bine și întinse cu o lingură pe o hârtie; albuș de ou, pus pe o cânepă (Pleșoi); tutun cu miere, hrean, cărămiți, ceară (Carpen). Se mai întrebunțează pălituri cu sare cu lână de oaie nespălată (Argetoia).

MIT ȘI EPOPEE

Cele trei lucrări, cele mai importante, din vasta operă a lui G. Dumézil¹ care apar acum, după ani de uitare, la Editura Științifică, încununează efortul unuia dintre cei mai importanți indo-europeniști ai acestui secol de a face mai clar un trecut atât de îndepărtat, regăsirea unui prototip viabil în preistoria noastră.

Încă din 1938, articolele lui Dumézil anunță o schimbare de metodă în cadrul mitologiei comparate. Obsedat de găsirea unor punți de legătură, unor trăsături fundamentale ale mentalității populațiilor de origine indo-europeană, G. Dumézil ajunge curând să contureze teoria celor "trei funcțiuni" - suveranitatea magică, forța fizică și fecunditatea - ce au marcat nu doar sistemele religioase ale populațiilor indo-europene ci și în creațiile lor literare.

De aceea, Mit și epopee este o încercare de susținere a teoriei sale prin analiza unor realizări majore ale culturilor indiană, greco-romană, osetă și scandinavă: epopeile Mahabhanata, legendele privind întemeierea Romei, ciclul epic al Morților caucazieni și miturile nordice.

Ca sinteze a peste 35 de ani de cercetări, această lucrare este un adevărat monument al secolului nostru, deschizând direcții nebănuite în cercetarea modernă a folclorului european, al mitologiei culturale, al lingvisticii comparate.

Ea este în același timp, un exemplu de rigoare științifică și de tenacitate. Apariția unei astfel de lucrări în momentul actual nu poate fi decât benefică pentru cercetarea științifică românească, pentru științele umaniste în special, mai ales că Dumézil nu mai fusese tradus în arie culturală românească cu ceva atât de substanțial.

De aceea, curajul editurii de a publica o astfel de carte merită lăudat ca un adevărat act de cultură.

1) Mit și epopee, Georges Dumézil, București, Ed. Șt. 1993, 991 pg.

NICOLAE PANEA

O carte fundamentală asupra spiritualității românești

"Cultura spirituală românească*", volum apărut în 1992 la Editura Minerva, vine să împlinească armonios seria lucrărilor de sinteză ale reputatului etnograf Valer Butură. Actul tipăririi s-a produs postum, pentru că, din păcate, Valer Butură avea să treacă în neființă încă la 27 august 1989.

Temeinicia incursiunii etnografice, acribia demonstrației, relevate de articolele, studiile și sintezele anterioare dintre care amintim "Etnografia poporului român. Cultura Materială", "Enciclopedie de etnobotanică românească", "Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania", sunt menținute la aceleași cote și în volumul amintit. Iordan Datcu, care, de altfel, a îngrijit și prefațat lucrarea, remarca la Valer Butură o îndelungată gestație a faptelor etnografice și o elaborare atentă și profundă.

Ab initio, subliniem că ceea ce ne-a impresionat în discursul, de altfel, simplu și fluent al lucrării este bogăția și diversitatea informației, dovadă peremptorie a unui travaliu intens pe teren, hărniciei și neobositei curiozități a unui etnograf de formație "clasică". Dar „îmblânzirea” informației, decelarea sensurilor și semnificațiilor, autentificarea ei într-un spațiu istorico-geografic determinat, presupune, înainte de toate, "topirea" unei substanțiale bibliografii, a unor bogate cunoștințe de istorie, lingvistică, arheologie, și implicit, dominarea ei prin rigoare.

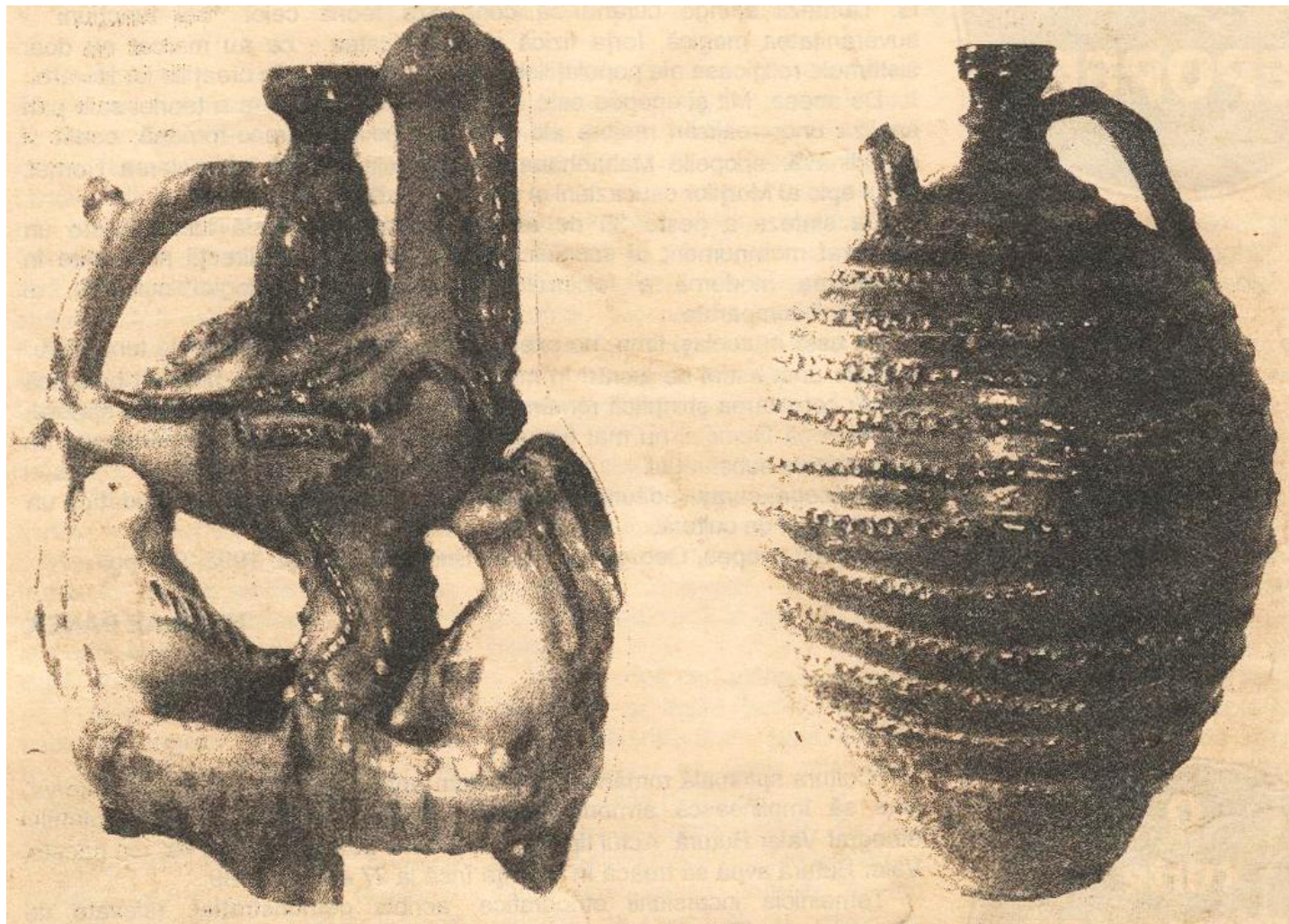
Desigur, monografia lui Valer Butură asupra culturii spirituale românești nu este una exhaustivă, dar sigur mai mult decât ceea ce preciza (din modestie) autorul în „Cuvânt înainte”: "Ne străduim doar să sistematizăm creațiile și manifestările din domeniul vieții spirituale, începând cu cele în legătură cu cerul și pământul, continuând cu cele privitoare la așezări și ciclul vieții și încheind cu cele în legătură cu ocupațiile".

Metoda de lucru a martorului-cercetător Valer Butură se sprijină după notare atentă a informației pe „aprofundarea și sistematizarea datelor pe etnii, pe baza cercetărilor locale, zonale, pe domenii de manifestare.

În baza acestora se poate stabili care sunt locale și care sunt generale, care fac parte din fondul cultural original impune nu numai conspectarea relațiilor anticilor față de viața spirituală a etniilor antice, ci și supraviețuirile lor la etniile actuale sud-dunărene, mediteraneene, central-europene.

Fără îndoială, că s-ar putea face și observații critice în special asupra inegalității valorice dintre capitole (ni s-au părut mai izbutite capitolele III (Cerul și pământul în credințele poporului român) și IV (Așezările în credințe și obiceiuri și mai puțin convingător cel referitor la obiceiurile din ciclul vieții) dar, dincolo de ele, lucrarea lui Valer Butură este una fundamentală pentru etnografia românească, o sinteză autentică, elevată științific, o carte „vie” a unui împătimit cercetător al coordonatelor vieții spirituale românești.

CORNEL BĂLOSU

Ulcior de olăcărit din Obrogea – Olt

Oțetar din Oboga - Olt

Suflet

oltenesc

Revistă de etnografie și folclor a Asociației Etnografilor și Folcloriștilor Olteni editată de
Centrul Creației Populare Dolj în colaborare cu Filiala Craiova a Fundației ETHNOS.

Colectivul de redacție:

Nicu Panea, George Obrocea, Cornel Bălosu (responsabil de număr), Gabriel Bratu

Tipografie Computerizată **AVRĂMEANCA TEHNORED**
Casa memorială TRAIAN DEMENTRESCU, str. Împăratul Traian, Nr. 13, Craiova

Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Dolj